

BUTLLETÍ

DEL

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

— 1894 —



VOLUM QUART

BARCELONA

IMPREMTA Y LLIBRERÍA DE «L'AVENÇ»

Ronda de l'Universitat, 4

1894

TAULA

JANER - MARÇ

	<u>Pág.</u>
SECCIÓ D'EXCURSIONS	
visita al Museu de l'Historia, per don Pere Pagès y Rueda	1
excursió particular de Castellet al Vendrell per Sant Esteve, Arbós, Llorens y Santa Oliva, per D. M. Urgellés Depares	19
excursió oficial á Sant Miquel Sas Perxas, Berti y Puig Graciós, per D. Joseph Galbany	33
excursió á Londres, per D. Ramón Arabia y Solanas	40

SECCIÓ HISTORICA	
Castell de La Roca del Vallès (continuació), per D. Francesch Carreras y Candi.	62

SECCIÓ OFICIAL	
moviment de socis	65
matius pera'l Museu y Coleccions	65
matius pera la Biblioteca.	66
matius y gestions de la Directiva	68

	<u>Pág.</u>
CRONICA DEL CENTRE	
SESSIONS OFICIALS: Solemne sessió inaugural. — Sessions preparatorias	70
EXCURSIONS OFICIALS: Excursió á Premiá, Sant Mateu y Vallromanas. — Excursió á Sant Miquel Sas Perxas y Berti. — Excursió á Llíssa y Santas Justa y Rufina. — Excursió á Sant Fost de Campcentellas y Montalegre. — Excursió á Begas y Olesa de Bovesalls. — Excursió á Sant Sebastià dels Gorgs y Vilafranca.	71
CONFERENCIAS: Una excursió á Londres, per D. Ramón Arabia y Solanas. — Biblioteca històrica tarrasense, per D. Joseph Soler y Palet. — Catalunya meteorològica. Impossibilitat de l'actual teoria de corrents atmosfèriques desviadas pel moviment de rotació de la terra. Exposició d'una nova teoria, per D. Dionis Puig. — Aplech de datos geogràfics de Catalunya pera l'ensenyansa en las escolas, per D. Francisco Flos y Calcat	74
NOVAS.	78

ABRIL - JUNY

	<u>Pág.</u>
SECCIÓ D'EXCURSIONS	
excursió prehistòriques de la provincia de Lleida, per D. Lluís Marià Vidal	81
excursió á Caldas de Malavella, per D. Pere Pagès y Rueda.	109

SECCIÓ HISTORICA	
Castell de La Roca del Vallès (continuació), per D. Francesch Carreras y Candi.	114

	<u>Pág.</u>
SECCIÓ BIBLIOGRAFICA	
Guia itineraria de las regions del Llussanès, Pirineus, Cerdanya, Serra de Cadí y Andorra, ò siga De las concas y de las fonts del Bastareny y del Llobregat á las del Ter y Riutort. — Romanç de com D. Ramon, comte de Barcelona, anà á deliurar la emperadriu d'Alemanya del crim d'adulteri falsament imposit. — L'ensenyansa	

Pàg.

<i>musical y las sociedades corals. — Nupcias.</i>	
<i>— Miquel Grau. — Jochs Florals de Barcelona, 1894. — Guia del Bañista en Cataluña. — Romancer català històric, tradicional y de costums. — Doctrina catalanista,</i>	
<i>per J. G. y P.</i>	121

SECCIÓ OFICIAL

Moviment de socis	127
Donatius pera la Biblioteca	128
Donatius pera'l Museu y Coleccions	132
Acorts y gestions de la Directiva	133

CRONICA DEL CENTRE

SESSIONS OFICIALS: <i>Sessió patronal en l'òdia de Sant Jordi. — Vetllada dedicada als senyors socis premiats en los Jochs Florals de 1894. — Sessions preparatorias.</i>	135
EXCURSIONS OFICIALS: <i>Excursió á Igualada y castell de la Pobla de Claramunt. —</i>	

Excursió á Caldas de Malavella ab l'objecte de visitar lo manantial del «Vichy Català». — Excursió á Sentmenat y castell de Guanta. — Excursió als monastirs de Poblet y Santas Creus. — Excursió á Sant Pere de Vilamajor. — Excursió á Berga, santuari de Querall, Borredà y Sant Quirze de Besora.

VISITAS OFICIALS.

CONFERENCIAS: *Una excursió geològica-arqueològica pels encontorns de Tarrasa, per D. Domingo Palet y Barba. — Las creus de pedra de Catalunya, per D. Norbert Font y Sagué. — Rahonaments del catalanisme pera sa defensa y propaganda entre la joventut y la classe obrera, per don Francisco Flos y Calcat. — Les coves prehistòriques de la provincia de Lleyda, per D. Lluís Marià Vidal.*

NOVAS.

JULIOL-SETEMBRE

Pàg.

SECCIÓ D'EXCURSIONS	
<i>Una excursió de pobre, per D. Joan Segura.</i>	145
<i>Una excursió á Londres (continuació), per D. Ramon Arabía y Solanas.</i>	157

SECCIÓ HISTORICA

<i>Castell de la Roca del Vallès (continuació), per D. Francesch Carreras y Candi.</i>	
NOVAS.	

OCTUBRE-DESEMBRE

Pàg.

SECCIÓ D'EXCURSIONS	
<i>Una excursió á Londres (acabament), per D. Ramon Arabía y Solanas.</i>	201
<i>Los Picos de Europa. Cantabria y Asturias, pel comte de Saint-Saud y P. Labrousche.</i>	243
<i>De com se formà l'estany de Las Presas, per D. Cels Gomis.</i>	258
<i>Cova prehistòrica en la Vall de Serbes, per D. Joan Segura</i>	261

SECCIÓ OFICIAL

Moviment de socis	265
-------------------	-----

CRONICA DEL CENTRE

SESSIONS OFICIALS: <i>Sessió pera commemorar</i>	
--	--

lo XVIII aniversari de la fundació de la primera associació excursionista de Catalunya. — Sessions preparatorias.

JUNTA GENERAL.

EXCURSIONS OFICIALS: *Excursió á Olesa de Montserrat y El Cayrat. — Excursió á Sitges. — Excursió oficial á Vallgorguina y als dòlmens de Pedra Arca y Pedra Gentil. — Excursió á Mediona, Carme, Santa Candia, Orpi y Miralles. — Excursió á la Colonia Güell, á Santa Coloma de Cervelló.*

VISITA OFICIAL

CONFERENCIA.

NOVAS.

Butlletí

DEL

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

ANY IV

JANER-MARÇ 1894

N.º 12

CONDICIONS DE LA PUBLICACIÓ

Preus de subscripció: Pels socis residents, per semestre, una pesseta; per any, dugas pessetas; pels socis delegats (pagant per anyadas, á la bestreta), quatre pessetas; pel públich (idem), cinch pessetas. Los números solts y los tomos d'anys passats, ab augment de preu.

Punts de subscripció: En Barcelona, local del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA (Paradis, 10, segon), y llibreria d'Alvar Verdaguer (Rambla del Mitj, 5).

Redacció y Administració: Barcelona, carrer de Paradis, 10, y Llibreria, 21, segon.

SECCIÓ D'EXCURSIONS

UNA VISITA AL MUSEU DE L'HISTORIA

(Situat en el Parch de Barcelona)

Acordat per nostre Ajuntament la creació d'aquest museu, se buscà tot seguit un edifici á propòsit pera instal·larlo. Lo de Bellas Arts tenia ja son lloch assenyalat en lo palau del meteix nom y lo de Reproduccions Artísticas començava á instal·lar-se en la grandiosa nau central de lo que fou galeria de l'industria de nostra Exposició Universal. Se considerà que cap més propi pera 'l Museu de l'Historia que l'edifici que serví pera cafè-restaurant d'aquella Exposició.

Aquest edifici, que devia esser el més sumptuós y artístich de l'Exposició per la nota original, alegre, pintoresca y rica ornamentació de que féu gala en son projecte don Lluís Domenech y Montaner, desgraciadament va quedar-se sense acabar. És llàstima, perquè lo Sr. Domenech

mostrà en sa obra, tota de rajola vermella, gran enginy pera resoldre difícils problemas de construcció y cercà sa inspiració, pera molts detalls, en obras capdals de nostra terra, com són los monastirs de Poblet, la Llotja valenciana y altres que no cal nomenar perquè prou s'hi endevinan. Sas quatre torres als ànguls del rectangular edifici, sas espayosas mirandas, sos finestrals y son emmarletat cim, li donan avuy un aspecte de castell senyorial; però si se completés l'adorno de las majòlicas blancas y blavas en los panyes de paret, y en los dintells de las portas relluissin los relleus de metall, y ombrejessin las torres y mirandas los envelats de tela llistada, blanca y vermella, sostinguts per inclinadas barras á manera dels *velariums*, fóra una construcció alegre y originalíssima com pocas n'hi hà. Al cim d'una de las torres hi hà un remat de ferro forjat qu'és una fantasia artística deleytosa de contemplar.

Donchs á n'aqueix edifici hi tenim instalat lo Museu de l'Historia, de qual Junta Directiva forma part nostre president com á representant del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA; deferencia que meresqué nostre CENTRE del Excelentíssim Ajuntament per lo molt y bo que té fet y va fent, en sas continuadas excursions per Catalunya, pera conservar lo més típich, lo més artístich y lo que més caracteriza nostra benvolguda patria catalana.

Lo director del Museu és nostre consoci D. Carles de Bofarull.

Reunits en lo local del CENTRE nostre president, don Francisco de Sales Maspons, y els senyors Canals, Cardona, Vintó, Robrenyo, Sastre, Dalmases, Borrell (D. F.), Borrell (D. J.), Arabía, Andreu, Guasch, Golferichs, Espoña, Brunet y Bellet, Urgellés, Colomer, Palet, Galbany y l'infrascrit, tots aplegats se dirigiren envers lo museu objecte de nostra visita. Pujaren per la doble escala al

primer pis, lloch de sa instalació, y allí foren carinyosament rebuts per lo Sr. Bofarull.

Al obrirse la porta de la gran sala és falaguer y atractívol l'aspecte general: estàn molt ben trobadas las líneas y las perspectivas dels objectes; artísticament col·locadas á las parets las panoplias, tapiços, quadros, bacias, plats, cornucopias, etc.; y també ho estàn las banderas, estatuas y armaduras á la barana de la galeria qu'á regular alçada volta la gran sala. És original sa arquitectura: grans finestres semi-circulars, qu'agafan casi completament las dugas testeras; lo porxo que la volta; las grans y continuadas finestres laterals ab sas vidrieras de colors; las dugas grans arcadas de mitj punt de ferro que descansan en artísticas cartel·las demunt de jochs de columnas aparelladas qu'á la vegada ho fan, al nivell de la galeria, demunt d'una sola columna de robustíssima construcció; lo daurat y pintat de l'enteixinat del sostre, representant los escuts dels regnes que formavan l'Estat espanyol de Carles V y Felip II, y... altres detallets que no ressenyaré, ens causaren tant excel·lent impressió, que molts l'expressavan en alta veu.

Després dels naturals compliments de rebuda començà l'entretinguda visita que tinch l'encàrrech de ressenyar; però com no soch molt fort en assumptos arqueològichs, pera poderho fer d'un modo que pugui anar hi procurat recordar las explicacions que 'ns donava lo Sr. Bofarull, afeginthi algun dato qu'hi tingut la sort de poder recullir fóra d'allí.

Pera donar una mica d'ordre á ma relació, procuraré ajuntar en una sola secció los diferents objectes qu'á ella pertanyen, encare qu'en lo Museu no estiguin aixís agrupats, sinó que s'ha procurat col·locarlos del modo que tinguin més bon cop de vista.

SECCIÓ PREHISTORICA

És aquesta secció una de las més importants per lo nombrosos y valiosos exemplars que la composan.

Lo Sr. Bofarull nos digué:

A n'aquesta vitrina hi hà lo donatiu de D. Francisco Martorell y Peña (fundador del Museu Martorell). Lo forma una escullida col·lecció d'armas y d'instruments de pedra de Camp-Barbet, que comprèn 66 exemplars: puntes de llança, mans de morter, destraletas, punyals, ganyets, puntes de fletxa, punxons, etc., dels períodes paleolítich, de la pedra no treballada, de transició al neolítich ab senyals d'esser treballada, al neolítich barruerament treballada, y del segon temps mitjanament treballada; 111 exemplars de distints llocs de França; de varias localitats d'Espanya 19 exemplars dels períodes paleolítich, de transició al neolítich, y del 2.^{on} y 3.^{er} temps del neolítich, remarcantse entre ells dugas destrals de Vilafranca del Penedès; de Robenhause 57 exemplars, consistents en llevors, teixits, terras cuitas, instruments d'òs y de fusta, y materias vegetals carbonisadas, y 14 objectes més procedents del llach de Ginebra. És molt assenyalada aquesta urna cineraria *cornus*, que'l temps, com si fos un argenter, l'ha pulit, donantli aquestos reflexos metàlics y nacrats. També són dignes de l'atenció de vostès aquets amulets, procedents de la necròpolis de Tharros (Cerdanya), ab los quals hi hà materia pera ferne una curiosa monografia.

Aquí, á n'aquesta altra vitrina, hi tenen lo donatiu dels germans D. Enrich y D. Lluís Siret, enginyers, de Bruselas. Aquets senyors regalaren á Barcelona (agrahits perquè se'ls adjudicà lo premi en lo penúltim concurs Martorell) una importantíssima col·lecció d'objectes de l'Espanya primitiva trobats en las provincias d'Almeria y Murcia, alguns dels quals són de l'edat del bronzo, havent fixat los germans Siret las nomenclaturas ab encertat judici després

d'un escrupulós estudi. Forman la col·lecció: urnas grans y petites, copas d'Argaz y d'Oficio (notables per l'elegancia de son dibuix), gerra semi-esfèrica de Fuente Álamo, instruments de pedra de moldre grans, tritons, lapas, objectes d'òs, petunculus, serras de pedra foguera, y punyals, ganyets, punxons, destrals y joyas de coure; y, per últim, grans y llins d'Oficio y un facsímil d'un crani de dòna ab sos adornos, comprovats per algun que se n'ha trobat darrerament. Pochs museus poden envanir-se de tenir una col·lecció més ben conservada y classificada qu'aquesta.

Crida molt l'atenció aquesta col·lecció de 26 destrals (regalo de nostre consoci D. Cels Gomis) trobadas á la vora del riu Duero, entre Almazán y San Estéban de Gormaz (Soria). Corresponen al 3.^{er} temps inferior del període neolítich. Per esser tant finament treballadas y saber-se exactament sa procedencia, és un excel·lent regalo.

També hi hà un còdol tornejat d'igual classificació procedent d'Andaluz, y una destreal de sílex trobada á Cièrvols (Lleyda).

Tenim també (si bé encare no exposada en sa totalitat) la col·lecció donada á Barcelona (ab motiu de l'Exposició Universal) per M. Eugeni Vieuille, secretari de l'Ajuntament de Thenac (Charente Inferior) é individu de la Societat Arqueològica de Santes. Forman la col·lecció 694 exemplars de sílex, haventnhi 28 del segon temps del període neolítich, mitjanament treballats; 38 procedents del Camp de Peurichard, una varietat d'òssos humans d'allí meteix, bocins de taças, pedruscalls y rajolas. Hi hà una preciosíssima col·lecció de puntas de fletxa, de las que 9 són senceras del tot.

Aquesta altra vitrina està ocupada pel depòsit de don Joseph Ferrer y Soler, quals objectes són casi tots de procedencia emporitana. Hi hà dugas ànforas de gran tamany ab lo contrasegell A N H (*mios*), llantias de dos becs, 20 llagrimatoris, bustos representant Pallas (de terra cuita), Baco (de marbre), un sàtiro, dos plats romans, una gran

urna cineraria, patera de bronzo, ànfora de vidre notabilíssima que rivalisa ab lo de Nàpols, dau de jaspi, xiulet d'òs, segell pera contramarcas ceràmica, dos medallons de vidre, un de bronzo, 13 trocets de mosaich de vidre molt remarcables per son dibuix d'estil y època, una col·lecció d'instruments de bronzo y una de marfil, dugas vigas àrabs, 29 gots grechs y alguns objectes més.

ARMAS

May aquesta secció podrà compararse ab lo notabilíssim Museu Estruch, del qual s'en pot orgullosir nostra ciutat; però cal dir que comencem á col·leccionar curiosos exemplars.

Aquet trofeu de guerra, compost de dugas espingardas y una gumia, fou regalat á Barcelona per nostre paísà lo malaguanyat general Prim quan, l'any 1860, retornà ple de gloria de la guerra del Africa.

A n'aquestas panoplias hi va col·locada la col·lecció del coronel Challander, de Zurich, que nostre Ajuntament va comprar per correduria de D. Pompeu Gener. Casi bé s'hi troba l'història complerta de l'arma que'n diriam de pal y la de mà. A més á més n'hi hà algunas de foch, entre las que són remarcables un arcabús de roda incrustat de marfil, un altre de pedra foguera incrustat de marfil y nacre, y una pistola catalana del 1500 feta á Ripoll, placada de ferro y cisellada. Comprèn també algunas armas defensivas, com són aquestas coraças y capells ò cascos. Un d'ells és àrabe y de molt mèrit. Algunas d'aquestas peçes són raras y tenen relativament bastant valor, y moltas van marcadas per antichs y coneguts armers. Lo conjunt de la col·lecció, composta de 150 exemplars, comprèn desde lo sigle XIII fins á mitjans del actual.

Totas las que veuen á n'aquestas panoplias corresponen á la col·lecció d'armas del Sudan que nostre Ajuntament

comprà á D. Evarist Bofill. És digne de que s'hi fixin aquesta sella de montar á cavall, guarnida ab pell d'antílope, igual á la que, com exemplar únich, figura al Museu del Trocadero de París. Acompanya á la sella aquesta manta ò tapiç de cuiro, adornat ab retalls de lo meteix, que forma lo serrell, treballat al ganivet imitant la taracea, y además aquet coixí de cuiro, treballat també al ganivet, que l'usan al Sudan pera portarhi forratge y també pera servir propiament de coixí. Aquet berret de palla trenada de tant curiosa forma és igual al que porta Tomareg, lo quefe del Sudan.

Totas aquestas 21 peças comprenian la col·lecció de D. Hermenegild Boquer, qu'adquirí nostre Ajuntament. Són notables aquet capell ò casco, d'igual forma qu'els que portavan los suïços al servey d'Enrich IV de França; un sabre dels miquelets de las esquadras de Felip V, y aquestas dugas pistolas, marcadas Zanoní (armer italià del primer rey Borbó de la moderna Espanya).

Aquesta arma és un yacagàn ò ganivet dels indis de la Terra del Foch, igual als qu'usavan quan Magallanes anà á visitarlos per primera volta. És un donatiu de D. Pompeu Gener.

D. Cassimir Girona va regalarnos aquestas dugas pistolas, que trobà al Real Monastir de Poblet.

CERAMICA

Com las demás seccions d'aquet naixent Museu, no és molt nombrosa, però hi hà alguns exemplars de regular mèrit. Aquí hi hà 95 peças de ceràmica catalana, d'Alcora, Talavera, Moustier, inglesa; 14 exemplars, del Excelentíssim Ajuntament, de ceràmica italiana, Alcora, Talavera, etcètera; á dalt á la galeria, y per las parets, hi hà una bonica col·lecció de plats catalans dels sigles XVI y XVII ab decoració blava. Tenim també recomenables exemplars

de la tant escassa ceràmica de Sant Julià, com són aquets plats, marselinas, pots d'apotecari, taças, platos, soperas, gerras, etc., del sigles XVII, XVIII y XIX.

Aquí hi hà (anava dihent lo Sr. Bofarull) 8 exemplars de ceràmica moresca, dels quals un és bastant notable (del 1700), de bonichs y vius reflexos metàlics, y ademés una pica d'aygua beneita de la meteixa classe.

Lo Sr. Ferrer y Soler hi ha depositat aquets 13 exemplars de ceràmica italiana y moresca, de bonich dibuix y color.

De començaments de l'actual sigle tenim aquesta collecció de rajolas anomenadas de Valencia. És curiosa pels dibuixos de cada rajola: lo Montjuich ab lo telegraf de senyals, los gegants, la mulassa, diferents oficis, etc. Això és un deposit meu. Al costat hi hà una altra collecció de derrerias del sigle XVIII de lo meteix, adquirida per l'Ajuntament, ahont s'hi veuen dibuixos de la meteixa índole que 'ls de ma collecció.

Aquet fragment és de mosaich romà. Té 60 cm. de llarch per 40 d'ample. Fou trobat á Horta. A n'els baixos d'aquet Museu hi hà lo notable mosaich que's descubrí quan se desenrunà l'iglesia de Sant Miquel. Se creu qu'era la solera d'una piscina romana. És molt bonich de dibuix, que representa grans daufins y demés peixos, de color negre y 'l fons blanch. Se conserva molt sencer. Las pedretas del mosaich són molt llargas, y és molt possible que fossin portadas de Roma, perquè sa classe no's troba aquí y sí á la capital del antich imperi romà.

METALLS

Tenim bon nombre d'exemplars á n'aquesta secció. Hi hàn aquets picaportas, entre ells dos del antich convent de Sant Gaetà, que's recomana lo dibuix y treball de cerralleria que mostren; aquella collecció de bacinas de

capta á las iglesias col-locadas á las parets (n'hi hà algunas de molt antigas y notables); aqueixa rica col-lecció de claus gòticas, casi totas d'artístich dibuix; aquellas són las claus de las portas de la malehida Ciutadela que va manar fer á Barcelona Felip V; aquet pany y clau gòtichs són lo treball que pera passarse á mestre en son ofici féu un cerraller del sigle passat, quant los gremis davan patent d'aptitut als treballadors. Això és una caixa de braser en ferro fos, feta l'any 1840 y presentada á la reina Isabel II pera mostrarli l'estat d'avançament de nostra industria metalúrgica. Aquell àngel que hi hà á dalt á la galeria és l'estatua en planxa de ferro que's posà á l'antiga plaça del Blat pera commemorar un miracle de Santa Eulària. Aquí hi tenen una xapa de la granadera que usava la lligió austriaca que vingué á Espanya quan la guerra de l'Independencia ò del francès. Mirin: aquet treball afligranat és un estuig de ferro pera estisoras de brodar. És un exemplar molt artístich y bonich. Çrech qu'és del sigle XVI. Son dibuix és igual al de las taulas dels sigles XIV y XV. D. Marian Fuster va regalar aquesta magnífica creu de la primera època bisantina. És grabada, molt notable y ja no s'en troban gaires. És curiosa aquesta lhumanera grabada y la pantalla ab los aguilots de la casa d'Austria.

Aquí tenen lo *remate* del antich rellotge de nostra Catedral. És molt esbelt, encare que sigui, son estil, gòtich de la decadencia. Fins fa poch temps se creya que lo rellotge de que procedeix l'havia regalat á la ciutat de Barcelona, en 1575, lo Concell de l'antiga república de Venecia per haverli enviat una copia de nostra lligislació de mar. No's troba confirmat això en cap de nostres ben ordenats y conservats arxius. Sí que s'hi troba en los manuals dels anys 1573 á 1577 de nostre Concell de Cent un contracte ab Joseph Perelló, mestre fuster, ab Simon Nicolau, mestre de rellotges, y ab Simon Ossen, mestre rellotger, natural d'Utrech, pera que fessin un rellotge y un enginy pera

No fa pas molts dies que nostre Ajuntament ha comprat aquesta magnífica col·lecció de pintas de conxa, que, junt ab las que ja teniam, hi hán exemplars de desde començ del sigle XVIII fins avuy. De modo que pot ferse un minuciós estudi d'aquesta industria verament nacional, perquè estava circumscrita á Catalunya, Valencia y Sevilla.

Hi hán també alguns vanos y joyas que no són de gran importancia, cadenas de rellotge de butxaca, ulleras, rosaris, pipas, etc., etc.

D. Guillem Guillen va deixar en depòsit aquesta col·lecció de 219 figurins de modas del trajo, que comprèn desde l'any 1820 á 1888.

Hi hà un banch de fusta pintat de blau y daurat. Està dividit en tres compartiments. És un curiós exemplar del sigle XVIII que procedeix de la capella de la Casa de la Caritat.

Aqueixa taula també procedeix de la meteixa capella. Estava destinada al sello. És un exemplar del Renaixement de bastant mèrit y gust. Tant és aixís que, essent aquí, han vingut á copiarla y se n'han fet imitacions.

Se colleccionan llumaneras, llums de ganxo, fanals, llanternas, palmatorias, cornucopias, sellos de cera y tinters de banya pera veure si's podrà aconseguir fer col·leccions complertas.

Hi hán també caixas de novias, ídols de la India, rellotges de peu, reliquiaris de fusta daurada sigle XVIII, cadiras de vaqueta, sofà y cadira de boga, silló de chor, açafatas de plata, torn de filar, etc.

Aquí hi hà una col·lecció de 22 bonichs cuiros guada-

macils de rich dibuix y entonats de color. Són dels sigles XVII y XVIII. N'hi hân d'italians y de flamenchs, Renaixement, Lluís XIII y Lluís XV. Aquet és notable: és venecià, estil Lluís XV y adornat ab flors de diferents colors demunt un fons daurat *quadrillé*. Llàstima és que no hi figurin los tant celebrats hispano-àrabs. Ja que lo Museu és de l'Historia, tot lo que's pugui que sigui aquesta de nostra terra.

SECCIÓ EUFONICA

Sols tenim dos objectes que tenen regular importancia. *Un orga de caixa molt ben pintat y daurat. Sigle XVII.* — A las tapas hi hân pintats àngels, y á son interior, dins d'òvols formats d'un fullatge barroch y daurat, las imatges de Santa Cecília á l'esquerra y de Santa Caterina á la dreta. Se conta qu'aquest orga era al convent de frares predicadors de Santa Caterina de Barcelona, y que després del any 1835 ha passat per varias mans, fins que darrerament fou comprada per l'Ajuntament. És d'un sol teclat, d'extensió 3 octavas y 5 notas, y 19 canons metàlichs, essent lo sò molt notable per sa suavitat y puresa y molt apropiat pera acompanyar los cants litúrgichs.

Un altre orga de derrerias del sigle XVI ò començaments del XVII. — És un exemplar curiós. Son aspecte exterior no té res de notable; però, com veuen, las teclas no són horitzontals, com als d'instruments de sa classe, sinó que són verticals (y clavadas á un tablero de forma trapezoidal), á manera de certs instruments de metall. L'escala és diatònica, començant las progressions ascendents de desde el compartiment de l'esquerra al del mitj, y de desde aquet al de la dreta, mètode molt primitiu y complicat. Té tres registres, 13 canons magníficament treballats, soldats y entonats; agafa 2 octavas y 6 notas, y lo sò és agradable y de regular potencia.

NUMISMATICA

També tenim aquí depositada provisionalment aquesta important col·lecció de monedas y medallas, de las qu'algunes són inèdites, moltes poch conegudas y totes ellas de gran interès històrich. Se compon de la nombrosa col·lecció que 'l bon patrici D. Francisco Martorell y Peña regalà á Barcelona y de las dels senyors D. Celestí Pujol y Camps, D. Jaume A. Saura, D. Francisco Oliveras y D. Arthur Pedrals, adquiridas per nostre Ajuntament.

Com no és possible donarne una idea detallada, ne donaré algunas explicacions á grans cops de vista de cada una pera que's facin càrrech de tota l'importancia que tenen totes juntes.

La del Sr. Martorell consta de 101 monedas ibèriques, 51 colonials, 148 catalanas desde'ls comtes de Barcelona fins á Isabel II, 89 de diferents pobles de Catalunya, 18 catalanas rossellonesas, 1 catalana de Montpeller, 5 catalanas provençals, 35 aragonesas desde Sanxo Ramir á Felip V, 39 valencianes desde Jaume I á Ferràn VII, 78 mallorquines desde Jaume II á Ferràn VII, 1 de Mallorca, 17 d'Ibiza, 34 de Navarra desde Sanxo VII á Ferràn VII, 34 espanyolas de Milan desde Carles V ò I á Carles III, 41 de Sicilia desde Jaume I á Carles II, 43 catalanas de Cerdanya desde Alfons V al arxiduch Carles III, 549 castellanas desde Alfons VI á Alfons XII, 83 dels Països Baixos desde Felip y Juana de Flandes á Felip V, 2 d'hispano-inglesas, 1 d'Oran, 119 portugueses desde Sanxo I á Lluís I, 11 àrabs de Granada, Mallorca, Tortosa, y un saquet de dinerets d'Aragó que tots fan una pesseta. Hi han, ademés, 32 proclamacions desde Carles I á Alfons XII, 80 medallas y 4 dels Grans Maestres de Malta.

La del Sr. Pujol consta de 64 monedas desde la fundació d'Emporium fins á l'ocupació de Sicilia pels cartaginesos, y de Cartago; 17 dracmas gregas, 27 imitacions hele-

no-ibèriques desde 230 anys abans de J. C. fins á la presa d'Indica (Empurias), 21 de la segona guerra púnica, 22 del As ibèrich-emporità, 66 emporitanas, 5 monedas municipals dominació romana y altres.

La del Sr. Saura: 97 catalanas desde Alfons I á Isabel II, 18 de pobles de Catalunya, 8 aragonesas, 13 valencianas, 17 mallorquinas, 3 d'Ibiça, 7 d'Empurias, Ilerda, Ilergavonia y Dertrosa, 4 de Castella, 4 àrabs, 79 tantus de varias iglesias de Catalunya, 13 proclamacions y 41 medallas de diferents aconteixements del sigle actual.

La del Sr. Oliveras: 25 monedas espanyolas, romanas y de diferentes naciones.

També és molt notable la de nostre consoci lo senyor Pedrals: 50 de familias consulars romanas, 239 imperials romanas, 4 hispano-fenicias, 72 colonias y municipis hispano-romanas, 1 goda, 30 de Castella y Leon, 22 de Barcelona y pobles de Catalunya, 2 d'Aragó, 10 de Navarra, 2 de Mallorca, 34 medallas proclamacions, 9 d'altres diferents aconteixements, 16 molt curiosas de Gerunda (època dels comtes de Barcelona), 1 dels bisbes de Vich y 3 dels comtes d'Urgell.

Altres n'hi han procedents de varis donatius particulars, que no ressenyaré pera no allargar massa aquesta relació.

Convindria que totas aquestas colleccions se confonguessin en una sola y que després se procurés omplir los blanchs ò buyts que resultessin. Això podria ferse sense grans gastos, perquè ho indemnisaria la venda dels duplicats que resultaran. Aquets podrian figurar en un folleto, y de segur que molts colleccionadors se 'ls disputarian quant aquet folleto fos conegut en lo mercat numismàtic.

BANDERAS HISTORICAS

De las tres grans banderas qu'estàn entrecreuadas á

dalt, á la barana de las galerias, l'una és la bandera professional quant las festas de la canonisació de Sant Ramon de Penyafort (un dels fundadors de la cèlebre ordre de la Mercè), celebradas en lo dijous 24 de Maig de 1601. Sobre aquesta bandera diuen los Dietaris de Casa de la Ciutat, relatant extensament la professó qu'en honor del Sant s'organisà: «Isqué lo standart de tafetà blanch ab l'imatge de Sant Ramon en ell pintat, lo qual aportava lo molt egregi y respectable Sr. don barnat de boxadors, compta de Savalla, á lo qual li donà lo Sr. Conceller en Cap en lo altar major de dita seu.....» L'altra bandera, de domàs carmesí, és del sigle XVIII y pertencix al gremi dels faquins de capçana y macips de ribera, aquella colla d'homes forçuts y honrats que lo meteix descarregavan un barco com trasbalsavan milers y milers de duros sense que may hagués desaparegut ni un sol maravedís entre sas mans; y l'altra bandera (del any 1828) és la del gremi d'hortolans del pla de Barcelona, avuy casi bé sense individuus, perquè las casas de nostre Ensanxe han ocupat aquell bé de Déu d'horts que's veyan al voltant de la ciutat.

Aquet fragment és un troç de la brodada bandera que portava lo gremi de cerrallers quan se proclamà á l'any 1705 comte de Barcelona y rey d'Aragó al arxiduch Carles d'Austria.

Aquestas són las banderas-insignias de la milicia nacional del 1840 y 1841, la Jamancia, aquella colla no sé si d'hèroes ò de caps-calents qu'intentaren escalar la Ciutadela y per poch no la conquistaren.

Aquesta bandera petita, en forma de corneta, és la qu'onejava á la llanxa ab que desembarcà en 1860 Isabel II quan vingué á nostra ciutat.

PINTURAS

Molt pocas ne tenim, perquè son lloch més apropiat és

lo Museu de Bellas Arts. A pesar d'això, tenim aquet frontal d'altar d'estil bisantí del segle X ò XI, que procedeix del nord de Catalunya. Està pintat sobre fusta y son dibuix forma un gran quadro al mitj ab Nostre Senyor en actitud de benehir, y quatre quadros més á cada costat ab dos sants cada hú. Entre'ls quadros superiors é inferiors de cada costat hi corre una llegenda, y lo conjunt va voltat per una orla d'elegant dibuix. Aquet frontal pot ben bé compararse ab lo mellor que'l senyor Bisbe de Vich tingui á n'el seu celebrat museu.

Hi hà aquet quadro heràldich del segle XVI representant los escuts d'armas dels reyalmes que formavan la gran corona d'Aragó, y además retratos dels generals Manso y Larroche, Alfonso XII y Washington, y un que representa l'acte de la jura de la reina Isabel II.

Tenim algunas curiositats, com aquesta baralla heràldica (joch de cartas), composta de 52 naips, representanshi blasons y divisas de casas sobiranas, dignataris de l'Església, títuls de noblesa, regnes, provincies y ciutats, notantshi la particularitat de qu'en las del coll d'espasas s'hi representan los diferents antichs regnes d'Espanya y'l de Portugal. La sota d'espasas és Catalunya y Aragó.

Una col·lecció de 10 bons gravats en cartró, època del Renaixement, representant personatges de l'època, y un d'ells lo suplici al foch de Servet.

També són notables aquets tres quadrets de cera á modo de reliquiariis, de bonich dibuix y acabat treball á mà. És obra italiana.

Aquella estatua d'entremitj de las banderas, que hi hà dalt á la galeria, és la de Sant Julià del gremi dels mercers, y també ho és aquesta altra més petita. Són del segle XVII.

Per mancar lloch no's pot exposar aquesta curiosa col-

lecció de 129 patents de sanitat de barcos, escrites en distints idiomas: català, castellà, italià, llatí, francès, anglès, etcètera, del present y passat sigle. És molt notable, perquè, com veuen, totes ellas portan per capsalera un artístich ò curiós gravat representantshi una vista del port ahont fou lliurada y 'ls sants patrons dels navegants.

Reunits després de la visita en la sala-escriptori del director del Museu, D. Carles de Bofarull, continuà aquet senyor mostrantnos diferents curiositats que té sense col·locar, y nos entretingué bona estona donantnos curiosos detalls sobre alguns objectes qu'haviam vist.

Un individu de la Junta del CENTRE endreçà un parlament al Sr. Bofarull regraciantli l'afectuosa rebuda, las detalladas explicacions ab las qu'havia fet molt més profitosa nostra visita, aixís com lo felicità per l'excel·lent ordre y artística col·locació de tots los objectes que forman lo naixent museu, per qual engrandiment lo CENTRE fa vots, desitjant que nostre Concell Municipal miri ab una mica més de predilecció lo qu'hauria d'esser una historia corpòrea de la societat catalana dels temps qu'anem deixant enderrera.

PERE PAGÈS Y RUEDA

EXCURSIÓ PARTICULAR

DE CASTELLET AL VENDRELL

PER SANT ESTEVE, ARBÓS, LLORENS Y SANTA OLIVA

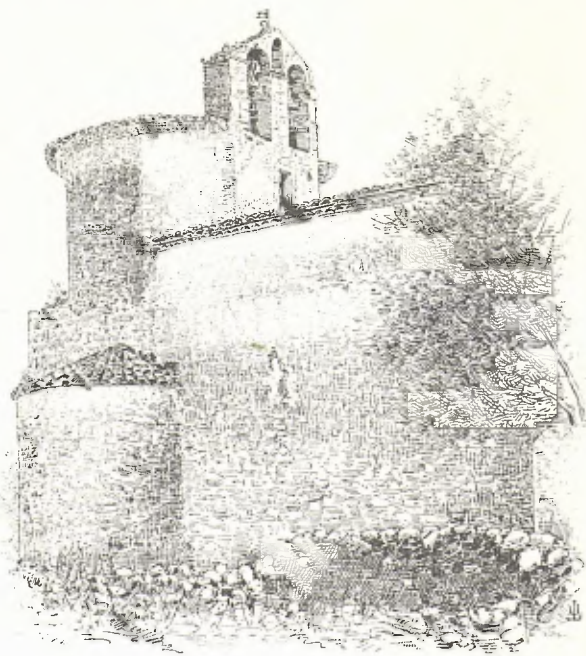
(Treball llegit en la sessió del 4 de Janer de 1894)

L'excursionista que desde Barcelona vulga visitar aquestos llocs en un temps relativament curt, pot seguir-me en l'itinerari que li indicaré, segur d'aprofitar dos dias en una sortida interessant pel Panadès, perquè en alguns dels pobles que breument resseguiem existeixen recorts preuats d'èpocas que foren quina contemplació han de fer batre'l cor del verdader aficionat.

Sortint á las sis del matí ab lo tren que va á Tarragona, s'arriba á l'estació dels Monjos á un quart de nou. Aquí baixarem, y, seguint línea fèrrea avall, á menos de mitja hora apareixerà á l'esquerra, y á cosa d'un kilòmetre, *Las Masucas*, caseriu d'escàs vehinat, però quina direcció deurem pendre, seguint lo camí que per sota atravessa á la línea. Aquest nos conduirà fins á la capella de Sant Esteve, coneguda ab lo nom de *Moli de Can Llopart*, que encara existeix, així com la masia, formant ab l'iglesieta un petit caseriu. A l'arribarhi podràn contarse tres quarts d'hora desde'ls Monjos fins á la capella.

La situació d'ella no és, per cert, gayre vistosa, donchs ocupant un fondo entre la vessant de dugas montanyetas, l'amagan á la vista del viatger pel costat de *Las Masucas*. Un cop allí, no doldrà á l'excursionista contemplar en molt bon estat un exemplar dels vells que existeixen en l'art romànic. L'àbside y'l creuer, en sa part exterior, formats per tres cossos, produeixen una excelent impressió per la severitat de líneas, resultant ab la nau un total de forma agradable. Sense teulada que cobreixi la volta de la capella, prompte en sofrirà aquesta las conseqüèncias si

son actual propietari no la reconstrueix; y á fe que seria sensible, donchs se perdria un exemplar que bé podem suposar edificat en lo sigle XI, havent á més sigut parroquia del terme en aquellas èpocas, ahont debian acudir



SANT ESTEVE. — Exterior de la Capella
(Fotografia del Sr. Fortuny, dibuix del Sr. Ll. Urgellés)

los súbdits del senyoriu de Castellet per no existir llavors l'actual. Pot veures encare l'antich cementiri, limitat per esquifidas parets y ab la típica porteta de grahons altíssims, que s'extén devant l'iglesia, quina fatxada, fòra la porta, no té altre obertura qu'una finestra en forma d'ull de bou. L'interior resulta esbelt per l'alsada de la nau y cimbori del creuher; mes l'altar major desdiu de l'obra per

esser posterior: d'època en que imperava'l barroquisme, és de petites proporcions, separantse en això de la costum d'enfarfegar que alashoras regnava. Si l'imatge del Sant Esteve que s'hi venera no's recomana al gust artístich, però que, al fi y al cap, és com una de tantas que passen, no pot ferse així ab unas horribles pinturas que de la vida del Sant embrutan dugas telas de cada costat del mateix. Tant dolentas són que crech faria molt bé son propietari en arrabassar aquella nota discordant, majorment quan se veu clarament que aquells adefesis foren pintats no gayres anys enrera.

Un retaule d'algunas proporcions que's conserva en un dels altars laterals, m'hi feren observar dugas testas que'm semblaren molt bonas. No obstant, com son estat de deterioro no fa fàcil un examen ràpit sense lliurarlo abans d'una polsina resistent que'l cubreix, vareig deixar-lo pera gentes més expertas en l'art de classificar.

Si escolteu á la gent del país, ne deduireu que devia esser aquell paratge molt poblat, ò quan menos no allunyat de població important, donchs confessan que rabassant en distints indrets, s'han trobat molts restos d'ànforas y monedas que per l'ignorancia dels anteriors propietaris s'han perdut y destruït miserablement. Lo mateix senyor Feliu, amo de l'actual masia y capella de Sant Esteve, no pogué evitar la destrucció fa poch temps d'un embaldosat que suposa ell, donadas las rahons que m'exposà, ser vestigis d'un camí romà. Aquest tenia trassas de dirigirse vers una torrentera que passa fregant las parets de la masia, y fins pareixia pendre la direcció d'un pont mitj enrunat que encara 's conserva pera atravessar dit torrent. No obstant, aquest no resulta pas esser obra dels romans: jo'l classifico d'igual època que la capella. L'estat rònech del pont no deixa, per això, de captivar y esser una nota bonica pera l'àlbum d'un artista.

M'ensenyà'l mencionat D. Pau Feliu una pica cilíndrica d'uns deu pams de llarch per tres de fondo, vuidada

interiorment y utilitada fins llavors per abeurador, y d'ella's conta haver sigut trobada sota terra guardant dos esqueletos cap-y-culats. A la veritat, la disposició de la pica y l'espai vuit me fa molt poch possible aquesta versió, y més quan l'indicat Sr. Feliu me féu notar lo rastre d'alguna inscripció trencada en lo costat oposat, en vista de lo qual vaig instar pera que descotxessim la part inferior apoyada á terra, poguent descobrir en tot lo que alcansava la vista una munió de xifras y lletras impossibles de confegir y anotar á causa de nostra posició dificultosa. Prou hauria volgut tombar aquell bloch y convencem si's tractava d'una troballa curiosa; però el seu pes (donchs és d'una sola pesa) hauria fet nostre treball inútil. No obstant, aquell amable senyor m'assegurà que quan tinga una ocasió no deixarà de manarho fer. No sé si fou ilusió la que després se m'encasquetà, de que bé podia esser aquella pica lo cos principal d'una columna: la regularitat ab que és tallada la part alta podria perfectament portar altra pesa que fos lo capitell, y en la part baixa volgui descobrirhi alguna irregularitat semblant á zòcal. Y si fos columna, ¿com és que's troba en aquell lloch, y á quin edifici deuria haver pertenescut? Deixo de fer comentaris, perquè en un cas de xasco resultan més ridículs, y esperem que'l Sr. Feliu siga prou condescendent y'ns comuniqui lo resultat de la tombada de la pica.

La vella masia de Can Llopart té junt lo molí, que's pot veure funcionar si la feyna apreta y l'aygua ho permet. Y com que ahont hi hà farina hi hà pa, de deducció en deducció trobarem que en aquella casa en tot temps y hora podrem preparar un esmorzar prou sòlit per arribar á Castellet abans del mitj-dia, després d'haver sobradament excursionat Sant Esteve ab sos annexes, donchs un bon caminet alegre nos hi conduhirá ab 30 minuts escassos, tenint sempre á la vista la casa que deixem, si bé per sota, puig lo camí que's pren és gradualment ascensional.

Res més agradable á l'excursionista que l'acostarse al

castell per aquest costat, donchs sent la part menys enderruada, gayre bé's presenta d'igual modo que seria en aquellas centurias. Nos deté abans d'arribarhi la parroquia de Sant Pere, que no deixa d'esser original sa entrada, á volta de canó, ab la graderia, si bé quedan un tant defraudadas las esperansas no trobar en lo tot una correspondencia digne del monument que á l'altre costat ensenya encare'l costellam desconjuntat. Y no és estrany, puig ja hem dit qu'aquesta iglesia és molt posterior al castell, tenint en compte que Sant Esteve li serví abans de parroquia. Fòra las dugas urnas de l'entrada, sostingudas per columnetas sumament interessants, especialment los capitells, que reflectan una època, y algun quadret pintat á manera de retaule en l'altar del Roser, res més de notable ofereix la parroquia de Sant Pere de Castellet.

Cal haver estat en aquell fort enrunat pera ferse càrrech de la posició inexpugnable que ocupava: tot se mira á sota'ls peus, y á tanta fondaria que hi hà indrets en que dóna basarda lo pensarhi. Situat dalt d'un macís de roca que arrenca de la riera de Foix, la qual passa llepant sas voras, sols era franquejable pel costat de Vilafranca, ahont hi hà actualment la parroquia y rectoria; però per aquest indret hi havia com á defensa una fortíssima muralla, que és la millor conservada y que dóna idea de lo que seria'l castell. Pot contemplarse també la torra mitj enderrocada, que s'aixeca per sobre la muralla, fent al lluny un conjunt fantàstich que crida á l'excursionista. Mes després d'això, y emparrantse per aquell munt de pedras, sols veureu cossos avansats en equilibri, distingireu l'impressió sobre la pedra d'archs que ja no existeixen, esquerdas en lo que queda que prompte faràn lo seu fet, desolació y tristesa al pensar que tota aquella ruïna no ha estat pas causa dels temps: ben segur que á sa esquena s'hi han aixecat las migradas casas que forman l'actual poble.

No dol, no obstant, haverhi anat, y fins, un cop s'hi és, ab recansa's deixa aquell monument històrich de l'època

de la Reconquista, quin, segons Pujades, pertanyia á Udalt Bernat, vescomte de Barcelona, sent entregat en cambi, en lo sigle XI, á Ramon Berenguer, comte de Barcelona, que'n feu donació á sa muller D.^a Almodis.

La situació de l'expressat castell devia esser mirat sempre ab enveja, per qual motiu, si hi hagué interès en conservar-lo durant sigles, no degué lograse sense que algun cop li arranquessin las plomas; y per això, examinada aquella fortificació, deixa la creencia d'haverhi quedat impresos los treballs de distintes èpocas.

Resolts á deixar aquell niu d'àligas, a travéssem lo poble, y baixant per la gegantina roca s'arriba á la riera de Foix, ahont s'assegura que'l castell tenia una sortida amagada per provisionarse en cas de siti. Passada la riera, un camí de carro ab no molt bonas condicions dirigeix á l'Arbós, y fent via s'hi va ab uns tres quarts, no sense que en tot lo trajecte deixem de girar la vista vers la fortalesa espadada, quina silueta vos acompanya sempre. Com que la meytat d'aquest camí és també de pujada y més s'accentua quan un més s'hi acosta, al arribar al comens de la vila d'Arbós, ò siga al tocar la Creu, no's pot menos de fer alto per mirar la distancia correguda.

Los aficionats á vistas panoràmicas no poden desitjar més desde la Creu (ò la Badalota, com l'anomenan, potser perquè al trobarshi se fa indispensable badar): pot escorcollar la vista gayre bé tot lo Panadès. Com guaytant desde un balcó, lo coneixedor del país vos farà resseguir una munió de pobles, masias y rieras que clarament se distingeixen, com si fossin trassadas demunt d'una tela á distancia de las mans. Se domina tant terror desde aquell punt, que aquest espectacle, grat sempre á tothom, deixa un bonich recort de la Badalota de l'Arbós. L'hora d'arribada á la vila dóna encare temps sufficient, si l'excursió's fa quan lo dia és llarch, pera visitar lo notable que ella tanca, sentne lo principal l'iglesia parroquial, que s'aixeca á un costat y al punt més alt de la vila. Construida,

segons sembla, á fins del sigle XVI, s'hi deixa veure l'estil del Renaixement, observantse en sa portada quatre columnas que suportan una ampla cornisa. Entre aquestas, quatre capelletes guardan altrás tantas estatuas de sants bastant mal parats. Fan esbelta la fatxada dugas torras que s'aixecan á cada costat d'ella. La nau és espayosa y fa una agradable impressió; no tant l'altar major, si bé està molt treballat. Aquest edifici rebé bastant quan la guerra de l'Independencia, puig ja és coneguda l'heroica defensa que féu Arbós ab curts medis contra l'invasor francès, y algunas senyals ben marcadas per balas de canó poden veures encare impresas sobre l'iglesia.

L'art novell nos presenta en la vila la casa que gayre bé podria dírsen palau del Sr. Gener ó Batet, com allí l'anomenan, patrici que, encare que resideix á Cuba, ahont té son negoci, no ha olvidat lo poble de son naixament ananthi á passar tots los estius. La casa, emplantada en lloch també molt alt, domina gran extensió, s'hi reflexa'l luxó y'l confort, fentla superficialment atractívola lo joch de líneas que l'arquitecte li ha donat. També és rica la portada d'uns jardins que á la part baixa de la població crech féu construir l'esmentat Sr. Gener. Las dugas obras foren projectadas pel Sr. Pons.

Encare que sigui apartarme un xich de lo que m'havia proposat, vuy parlar d'aquestas moxigangas, balls ó passos de carrer tant tradicionals en la nostra terra y que van desapareixent paulatinament d'ella. Arbós té los seus per las grans festivitats, y un n'hi hà que és comú en tots los pobles, lo dels *Diables*, y, com en tots, fan, á poca diferencia, las meteixas diabladuras; però los de l'Arbós tenen fama y's distingeixen pel modo extraordinari ab que tan-can la festa. L'últim dia, després d'haver entrat la professó y desfilat, despedintse un á un, tots los balls devant de Casa la Vila, exprementhi totas sas postreras forsas, entran los diables y forman un perfecte círcul, guardant distancia igual d'individuo á l'altre. Arman la part superior de sas

massas ab lo corresponent surtidor ò carretilla, y, un cop tots preparats, comensan á encendre y á voltar. Repartits de distancia en distancia hi hà gent ab cabassos de carretillas y altres ab sogas encesas pera las metxas, distribuïts de tal modo que'l diable, un cop ha etgegat la carretilla, ne pren una altra del primer cabàs que troba y l'encén á la primera corda. Mes això's fa tant ràpit y se'n creman tantas mils, que aquell foch y espetechs continuats, ajudat del moviment raro que li donan los diables, causa novetat y afiansan la superioritat dels diables de l'Arbós sobre'ls d'altras terras. La població en massa acut á veure aquesta roda última, y ab atenció no deixa de vista'l foch, que no pot acabarse un cop comensat fins que s'ha cremat l'última carretilla. Si per casualitat sols un segon parés, veureu rondinar als jayos y fer demostracions de desagrado á tothom: en això'l judici del poble és sever: lo foch hà d'esser incessant. Succeheix moltes vegadas que continua per espay d'un quart y mitja hora, segons las provisions, y aquestas són generalment proporcionadas pels vehins richs, que's posan en competencia sobre la quantitat més grossa que cada hú ne pot oferir.

En l'Arbós se troba una especie d'hostal al bell costat de l'iglesia, y allí, encarregantho, després d'aquestas visites, que acaban ab lo dia, pot soparse bé y passarhi la nit, aprofitant, no obstant, lo vespre si's volen escorcollar los dos cassinos, que per desgracia may faltan en tot poble que vulgui passar per serio.

L'endemà, de bon matí y esmorsats si és possible, se saluda desde la Badalota lo nou dia, y prenent lo passeig que porta á l'estació del ferrocarril, deixem aquesta á la dreta, y, atravessant la línea, fem via per la carretera que hà de conduïrnos dret á Llorens.

Desde aquest punt la disposició del terror cambia per complert. Fins aquí lo Panadès, fent las salvetats naturals, se'ns ha presentat fèrtil y de terras profundas y grassas; mes tantost abandonem l'Arbós pera pendre la direcció de

Llorens, l'escoda ò'l mall portat demunt l'espatlla per algun pagès que va á la treballada us indicarà bé prou ab quin enemich deu lluytar pera que la terra li produeixi son relatiu rendiment. Lo roca-llis ensenya sovint sas arestas per entre un camp ò una vinya, y aquells migrats ceps denotan clarament las trabas que pel subsol troban á sa robustesa. Pañatge ahont domina encare la rabassa, podreu perfectament observar lo tros que cada rabasser mena per lo modo ab que lo té defensat per ample marge de pedra; mes ab això's fa una trista experiència, y és que tots aquells murallons han degut esser alsats ò arrancats del terror á forsa de dinamita, pólvora ò escoda, tot lo qual indica la magresa d'aquellas terras. Però lo vi, en qualitat, com pot suposarse, supera al d'altres indrets del Panadès, y en això aquells agricultors compensan sos sacrificis. Terras tant somas no aprofitan pera gra ni llegum, y aquest recurs sols s'utilisa pera'l repòs d'ellas en la comarca. En quant á arbrat, l'olivera y'l garrofer hi dominan, y com s'hi donan bé, se veu aquest costat molt més frondós de fruyters que'l de Vilafranca.

Seguint, donchs, la carretera, que per cert està en perfecte estat de conservació, se troba á l'esquerra'l poble de Banyeras dalt d'un petit montiscó, vejentse en un de sos extrems, y aislada de la població, un resto de torra de las anomenadas *de moros*, que se sosté per miracle contra'ls vents que allí bufan de valent. Continuant sense deixar la carretera, prompte se descobreix al lluny lo mar y ab ell lo campanar del Vendrell. Poch nos falta llavors per arribar á Llorens. A cosa d'un kilometre s'acaba'l nostre camí pera embocar á un altre d'igual que veyem extendres á dreta y esquerra. Llavors se pren sense titubejar la direcció del mar, y als cinch minuts entrem á Llorens, ò, millor, ell nos detura, perquè té extesas sas casas desde'l peu d'aquesta carretera, bona també y que té'l cap al Vendrell. De l'Arbós á Llorens se contan una hora llarga ò cinch quarts.

La població, de las de més vehinat de per al í á la vora, és alegre, malgrat sa posició un tant baixa, donchs continuant la meteixa inclinació suau fins al mar, hi arriba fins allí perfectament la vista sense gayres obstacles. Pel nostre objecte, no obstant, lo poble n'és pobre. Crida l'atenció tot seguit una robusta torra que s'aixeca en un dels costats que rasan ab lo torrent, que si resulta poch alta desde la carretera, no és així al mirarla d'hont arrenca, donchs parteix de nivell més baix que ella. La torra és de las millor conservadas que he vist, sentne, sens dupte, la causa l'estar empotrada en una casa, de quina així ve á formarne part. La casa certament no ofereix gran cosa de particular: té la fatxada d'aquestas grans masias que guardan un sello senyorial; però totas sas senyals són las d'haver prestat més d'un servey á la guerra, donantli un aspecte de castell, que potser havia sigut. Lo principal edifici sembla edificat en l'època de la guerra de Successió; però també volguí descobrir com si aquesta obra posterior s'hagués assentat sobre d'una altra molt més antiga, demostrantho restos d'edificació á la vora de la riera, y més encare altras dugas torras de reduidas proporcions talladas igual que la mencionada que limitan per devant de la casa'l baluart. Aquestas dugas torras foren fa poch reconstruidas seguint la mateixa estructura de lo qu'encare quedava, y en aquestas obras, segons va dirme'l masover, trobaren, al desfon-sar la terra, escassa resistencia y'ls restos d'un pont segat com unint l'edifici y la porta de lo que actualment és baluart. Tot això me fa creure que hi hauria allí establert més que una senzilla torra, donchs lo perímetre que alcansa lo mencionat és de categoria superior.

Lo més vell de la casa són, sens dupte, los cellers, que's troban á l'esquerra de la planta baixa, descobrint uns archs de silleria sumament fornits que sostenen la volta. Modificat tot son interior per obras successivas, res hi hà que puga cridar l'atenció sinó la forma ab que s'ha enxiquit la grandiositat d'aquestas masias que'ns donavan

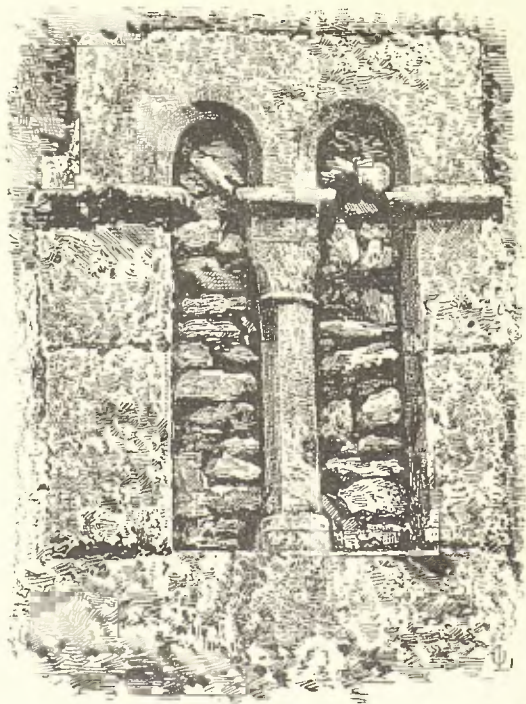
idea de la vida y costums dels nostres avis. S'hi veuhen encare molts artesonats senzills, y en paratges descobreixen l'acció del foch. La sala principal, partida avuy pera ferne dormitoris, té en un de sos costats una sortida secreta (actualment tapiada) que, passant per entre las groixudas parets, arriba fins als baixos, y desde allí, prenent una diagonal y per medi d'una mina, atravessa tot l'edifici, anant á parar á la riera. En sos primitius temps la casa's veu que tenia un espayós cel-obert, qu'he vist en moltes de las casas de camp d'aquells temps, especie de pati d'armas, d'hont arrencava l'escala de pedra que portava á las habitacions superiors. També és així en aquesta, y darrera d'ella s'aixeca l'alta torra cilíndrica, al peu de la qual hi ha oberta una porta en la que's llegeix la fetxa 1792. Aquesta porta hi degué esser oberta quan l'edifici fou casa del comú y era utilizada dita torra pera guardar presos. En quasi totas aquestas l'entrada era á altura, y vaig poguerme convèncer que també la tenia aixís la nostra, si bé havia sigut tapada. La torra té dos sostres ab volta, ò siga tres seccions comunicantse totas, y desde la superior, que està á l'altura d'uns cent pams, se distingeixen clarament sas germanas de Banyeras, Lletjer, Castellví y Cal Sumoy (aquesta última avuy completament enrunada).

L'iglesia dóna molt poch camp á l'investigació, per dominar, com en quasi totas las dels voltants, la llisó y la cals. Deu ferse, no obstant, menció de l'altar major, dedicat á Sant Llorens, ahont lo treball y la paciència de l'artista se transforman en fullas y rahims que guarneixen una serie de columnetas molt acabadas.

La casualitat me féu descobrir en una masia coneguda per *lo Mas*, que's troba en un extrem del poble, una bonica finestra romànica molt amagada á la vista, tant per sa situació com per lo to fosch qu'ha pres ella y la paret ahont se troba enclavada. Al parlarne á l'hereu del Mas, me digué que no ignorava son valor per haverli fet proposicions un senyor de cambiarli per altra de nova y d'ac-

tualitat; mes ell se resistí pel carinyo que té á tot lo de sos passats.

A Llorens no deu buscarshi ja més, y, per consegüent, llestos, podriam tornar á pendre la carretera deixada per



LLORENS. — Finestra del Mas
(Fotografia del Sr. Fortuny, dibuix del Sr. Ll. Urgellés)

dirigirnos á Santa Oliva; però com la carretera és camí que resulta un tant monòtono y aixís com aixís no perdem temps, podem, sortint de Llorens, anar á saludar l'arbre més gros de la comarca, situat á un tir de fusell del poble, y que'ns hi portarà un camí que parteix de la

casa que he anomenat del Mas. Aquest arbre és un garrofer y li diuhem *de l'Estrella* perquè fa ombra á la masia d'aquest nom. Té sis socas, y'l brancatge, extenentse com un grandíós para-sol fins á toparse ab la terra, forma una circumferencia d'uns seixanta y pico de metres. És rebrot d'un altre mort per efecte de las geladas de l'any 29, y encare que per allí's diu qu'el vell era molt més gros, son fill demostra no haver pas degenerat gayre. Sota d'aquella cova de fullaraca s'hi pot filosofar y fins, si's vol, esmorsar ab delicia, acompanyantlo l'aygua, que és allí la millor de las rodalias.

Desde aquest punt ferem cap á la carretera atravessant diagonalment un bosch dit *d'en Mata*, que's veu en direcció al Vendrell, y ja en ella, tirant sempre al mar, arribarem á Santa Oliva, invertinthi desde Llorens una hora escassa. La silueta de las dugas torras, que's dibuixan sobre un fondo de montanyas, és un etern suplici pera l'excursionista, perquè apareixen properas y, no obstant, se necessita ben bé'l temps dit pera tocarlas. La disposició de la carretera donant la volta gayre bé al poble, ajuda molt á això. Un ramal que parteix de nostre camí acaba las angunias, deixant á la part baixa de la població y molt á la vora de la parroquia.

Quan vareig fer aquesta excursió disposava d'un temps relativament curt, y potser per això se'm féu pesat l'arribarhi, aixís com no poguí tampoch determinar-me á visitar la parroquia, sinó que de dret volguí aprofitar los minuts dirigintme vers lo que s'anomena'l *Castell*, capella are de la Verge del Remey. Que havia sigut castell no hi hà cap dupte: l'ull de l'excursionista hi veurà'ls esperons, sobre'ls que s'assentan las dugas torras, unidas per ample paret rematada en marlets, únich que avuy queda subsistent, sense que per altra part cregui que's concretés á allò sol la fortificació: sa disposició aixís ho indica, conceptuantli edat igual que totas las fortificacions comarcanas. La mà de diferentas edats s'hi deixa veure, y, aixís, una de las

torras, *convenientment* modificada, serveix de campanar. Crida també l'atenció la nau de la capella y 'ls pilans molt típics que sostenen la volta. Los retaules de l'altar me semblaren d'algun mèrit per lo poch que poguí veure, donchs tot just los distingia per la falta de llum y sobra d'unas cortinas que sense més ni més hi han clavadas pera fer fastuós l'altar.

Lo trajecte de Santa Oliva al Vendrell se fa en altres tres quarts, podenthi arribar després de mitj-dia y excursionar, per lo que resta d'ell, la vila, que si és d'importancia agrícola parlant, no són abundants las cosas notables que enclou.

Resumint, pot ferse en dos dias aquesta excursió, donant lo temps suficient pera visitar ab alguna detenció Sant Esteve, Castellet, Arbós, Llorens, Santa Oliva y Vendrell, recomanant principalment las primeras y seguir-las segons mon itinerari esmentat. Jo aixís vaig ferlas, acompanyat de l'amich Fortuny, qui durant l'excursió ne tragué algunas vistas, que són las que tinch l'honor de presentar al digne CENTRE EXCURSIONISTA.

M. URGELLÉS DEPARÉS

EXCURSIÓ OFICIAL

A SANT MIQUEL SAS PERXAS, BERTÍ Y PUIG GRACIÓS

(Treball llegit en la sessió del dia 8 de Març)

Dia 21 de Janer del corrent any. Assistencia dels senyors Osona, Castellanos y l'infrascrit.

Aquesta excursió és de las que m'han deixat més grat recort de totas las qu'he fet d'ençà que conech l'excursionisme. Per aquest motiu suposo que, encare que mal contada, serà de bona memoria pels que ja l'han feta y tempadora pels que no coneguín la comarca qu'anem á recorre.

La serra de Bertí ja es fa curiosa á primera vista: és d'aquellas montanyas qu'atreuen al mirarlas. Vista desde el Congost presenta fantàstich aspecte la llarga filera d'espadats cingles que, separantla del Montseny, obran pas al riu Congost. Si l'anem seguint pel curs del riu fins á L'Atmetlla, veurem com poch á poch la seva fesomia va canviant: la pelada roca, de caràcter geològich semblant á las de Sant Sadurní de Gallifa, Sant Llorenç del Munt y Montserrat, és ja terra de sauló, que va tornantse frondós bosch ò es converteix en terra de conreu ò en hermós fruyterar. Apar qu'al deixar lo ferèstech *Congost*, que, encaixonat, li besa las plantas pel costat de llevant, y trobar-se á mitjorn ab las rialleras ayguas del Tenas, va també desposchintse d'aquella tristesa y, recobrant nova vida, se mostra més gentil y ufanosa.

Passem de llarch lo poètic *Gorg de las Donzellas*, com també *Vallderrós* y *Sant Miquel del Fay*, que fóra massa atreviment parlarne després que plomas tant galanas nos han cantat ab tanta poesia llurs nombrosas tradicions.

Donguem la volta á la montanya, enfilantnos per la dreta cinglera cap á Bertí, y arribarem al *Pla de la Garga*, lloch principal de la nostra excursió.

Permeteume aquesta mal girbada descripció del que són las serras qu'anem á recorre, puix sols l'he feta pera demostrarvos qu'és lloch aquest sempre agradós pera l'excursionista. És cert que no hi trobarem en ell sumptuosos edificis ni monuments arqueològichs pera l'estudi del passat, però sí bonichs paisatges, y sobre tot magnífichs panoramas d'encisadora bellesa.

Passem á dir quatre paraulas del que fou la nostra excursió.

* * *

Sortírem ab lo primer tren de la línia de Sant Joan de las Abadessas, lo tren predilecte dels excursionistas en l'estació d'ivern, y á las nou menos quart devallavam á Ayguafreda.

Feya un vent molt fresquet y no era del cas aturarse. A més, el temps apressava, y las horas de que disposavam pera l'excursió eran las precisas pera seguir l'itinerari fixat.

Vam posarnos en marxa, seguint, per espay de cinch quarts, un camí qu'és troba descrit en l'itinerari núm. 32 de la *Guia del Vallès* del nostre consoci Sr. Osona, y que, sempre pujant, descriu continuas curvas, fins á guanyar l'alterós pla de la Garga, extensa planura situada al cim de las cingleras y que té 25 minuts d'amplada per 50 de llargada.

Varias casas y pagesias se presentan á la nostra vista. Entre las primeras, y á pochs passos del camí qu'anem seguint, n'hi hà una nomenada *Can Tres Quarts*. En ella trobarem una vegada més una convincent mostra de la terrible crisis qu'està sofrint la nostra agricultura, crisis qu'acabarà per soterrarla.

Figureuvos una casa no molt gran, però de bonich aspecte y ben construïda, reclosa per un mur de pedra que la volta. Aquesta casa possehia quatre quarteras de sembradura en blats, patatas, etc. Donchs no fa gayre temps que l'Estat va vèndrela á pública subasta pera

cobrar-se la contribució, essent adjudicada á un rich propietari pel preu de 27 duros.

¿Quins comentaris poden formar-se sobre aquestas ignominias? ¿Qu'es proposan los nostres governants al despossehir de sos béns als qu'ab tants afanys y sacrificis los han adquirit? ¿No és ben trist qu'el pagès qu'ha passat tota l'anyada treballant de sol á sol, sense abandonar may l'aixada, pera defensar lo nostre pa de cada dia, si per qualsevol contratemps qu'ell no pot deturar pert la cullita, vingui el govern y, sense respectar la seva desgracia ni atendre las sevas queixas, li exigeixi la contribució ò bé 'l desposseheixi de la seva hisenda? ¿Què és lo únich que lograrà obrant així? Qu'uns quants potentats agavellin tota la riquesa agrícola per quatre miserables diners, y que després nos passi igual qu'á la desgraciada Andalusia.

Com á conseqüència d'això no 'ns estranyarà gens que prosperin en lo camp las ideas anarquistas, qu'arreu van escampant-se. Que més natural qu'això succeheixi? Si el que posseheix una petita propietat que á força de treballarla li representa lo modo de viure, lo dia que per qual-sevolga desgracia no pot pagar la contribució qu'el govern li imposa veu qu'aquest, pera protegirlo y ajudar-lo en sas penas, s'incauta dels seus béns y els malbarata, deixantlo arruinat, ¿no és lògich y natural que, renegant dels seus sentiments, aculli com àncora de salvació l'idea d'apoderarse no sols de lo qu'abans li pertanyia, sinó del que may ha sigut seu?

¡Quant més valdria qu'els nostres governs, en lloch d'ocuparse en posar impostos y aumentar contribucions per alimentar aquesta faramalla d'investigadors, capaços d'empassarse tota la sang d'Espanya d'una xuclada, se fixés, com deuria, en el precari estat qu'atravessan las regions espanyolas, ofegadas, quina més, quina menos, pel despòtich dogal del centralisme!

No parlem més d'aquestas infamants ignominias, que no trigaràn, si Déu vol, á finir, y prosseguim nostra excur-

sió, no sense amagar nostra vergonya al veure qu'es cometen semblants actes d'injustícia en una època en qu'es diu que gosem de tanta llibertat.

Seguim caminant per l'esmentat pla de la Garga, y á la mitja hora escassa arribem á l'iglesia de *Sant Miquel Sas Perxas*, sufragànea de la de *Sant Martí de Centellas*, edificada sobre la vora de la cinglera (altitut aproximada, 800 metres). La seva construcció primitiva és de volta de canó, romànica, de creu llatina. Fou restaurada en el sigle passat, quan va construirse la cúpula central. En el seu interior no vam trobar res que cridés nostra atenció.

De Sant Miquel Sas Perxas, per dalt de las cingleras, gosant sempre d'un encisador panorama sobre la vall y gorjas del *Congost* á l'esquerra, y á la dreta las valls de *Bellarista N'ora*, y més enllà, envers á l'O.SO., las del *Rossinyol*, vam pujar en 40 minuts al cim del serrat de *Puigfret*, punt culminant de la regió, qual altitut aproximada és de 920 metres.

Grandiós panorama se presenta á nostra vista: á l'enfront, *Tagamanent* y lo *pla de la Calma* en tota la seva extensió, servint de catifa als alterosos pichs del *Turó de l'Home*, *Las Agudas* y *Matagalls*; de llevant á tramontana, *Las Guillerias*, *Ayats*, *Collsacabra* y *La Magdalena*, y al fons, extenentse com blanca faixa, tota la serralada pirenenca, de desde el mar fins al confi de Lleyda; al NO., las montanyas de *Queralt* y las serras de *Peguera y Cadí*, y més ençà totas las del Llusanès, ab lo *Puig Rodó* que li obra la porta; á l'O., lo *Pla d'Urgell*, reclus pel *Montsech* per una banda, y per l'altra per la serra que domina *Vallbona de las Monjas*; al SO., las serras de *Sant Magí de Brufaganya*, *Montagut* y *Montmell*, que separan la Segarra del Panadès y lo pla del meteix nom; al S., las serras d'*Ordal*, l'alterós *Puigdagullas* y las calíças montanyas de *La Morella* y *Montau*; finalment, lo *pla de Barcelona*, que màgicament se presenta entremitj del Tibidabo y las serras de la costa llevantina.

Voleu més hermosa vista? Solament d'una mirada res-seguim la nostra patria. Que més se pot demanar?

De Puigfret donem la volta al turó de l'*Om de Vernils*, y, passant per la casa nova del meteix nom, en trenta-cinch minuts arribem á l'iglesia de Bertí, situada en una petita vall resguardada pels esmentats turons.

L'iglesia, que no vam visitar per estar tancada, res de notable presenta en lo seu exterior. La primitiva fàbrica és romànica, essent la seva altitut de 800 metres aproximadament.

Deixem l'iglesia de Bertí y seguim nostre camí vers *Puig Graciós*, passant als 10 minuts per *Can Glascà*, tenint á mà dreta lo torrent de Bertí, que baixa dels serrats de l'Om de Vernils y de Puigfret y que després reb lo tribut del de *La Llòbrega*, pera llensarse, per l'encisador y poè-tich Gorg de las Donzellas, al *Sot de Vallderrós*.

Baixem després al torrent de *La Llòbrega*, qu'atavessem prop de la seva confluencia ab lo de Bertí, y pujem en 10 minuts més á *Can Mestret*, baixant després pel tant pintoresch *Grau del Mercader*, magnífich balcó desde hont s'oviria gayre bé tota la comarca vallesana y que mereix per sí sol una excursió.

Arribem al coll de *Can Tripeta* y girem envers llevant, per entre atapahit y frescal bosch, passant per demunt de l'enderrocada casa *Saborit*, y voltejant lo turó de Leucata ò de l'Ocata, qu'ab abdós noms és conegut (altitut aproximada, 750 metres), arribem á la una de la tarde al santuari de Puig Graciós, iglesia sufragànea de la parroquia de Montmany.

«Puig Graciós és enlayrat pich que pel coll de Moncada guayta sempre á la comtal Barcelona.»

Ja veyeu, donchs, si té d'esser encisador lo panorama que d'allí dalt se disfruta, tant que, no atrevintme á ressenyar-lo, transcriuré lo que d'ell ne diu nostre benvolgut president en lo seu llibre *Tradicions del Vallès* al descriure l'hermosa tradició *Lo salt de la núria*:

UNA EXCURSIÓ Á LONDRES

CONFERENCIAS AB EXPOSICIÓ DE FOTOGRAFIAS

PRIMERA

(Dia 11 de Janer de 1894)

Generalitats, aspecte, caràcter; barris, carrers, squares, parchs; medis de locomoció y allotjament; datos estadístichs.

Londres, l'immensa metròpoli, la ciutat més grossa del món, ab sos 6 milions d'habitants y sas 600,000 casas, no's fa simpàtica á primera vista. A París tot riu, tot atreu, la *mise en scène* té importancia excepcional; los monuments públichs s'anuncian de lluny per grans avingudas, per perspectives estudiadas, per situacions dominants. A Londres la visualitat purament decorativa, lo desitj d'impressionar previament al visitant, quedan rellegats á segon terme ò no existeixen en absolut: molts dels millors edificis (Sant Pau, verbigracia) s'aixecan poch menys qu'entre carrerons; altres (com lo famosíssim Museu de South Kensington) estàn ja vessant per tots costats y encare no tenen fatxada ni altra apariencia que la d'un mal quarterlot. Lo positivament bo priva sobre lo aparatosament bonich: sembla un orgull de raça, que vol brillar pels seus propis mèrits, no per la *réclame* fosforescent. Passa com en la llengua: l'aspecte és entèrch, irregular, antipàtich; la pronunciació y l'ortografia no hi hà medi de ferlas planeras: són montanyas de dificultats; mes quan s'han vençut aquestas, tot cambia y un se troba ab una llengua de vocabulari riquíssim, de construcció senzillíssima, d'energia, claretat y concisió extraordinarias, clau d'una de las literaturas més grans del món, d'eminents figuras en lo dra-

ma (Shakespeare), en l'epopeya (Milton), en la novela (Walter Scott, Dickens), en l'història (Gibbon, Macaulay), en l'oratoria (Peel, Gladstone). Per això, pera apreciar las excel·lències de Londres, necessita'l foraster transfusionar-se precisament la qualitat característica dels inglesos: la força de voluntat. Si no desmaya, si penetra en lo fons de las cosas, si la fúnebre exterioritat que dóna'l clima als edificis no l'en allunya, si la serietat de la vida indígena no'l repel·leix, prompte anirà aficionantshi, s'anirà explicant moltes aparents anomalies, y'l dia que s'en vegi privat anyorará fonament aquell Londres y aquella vida inglesa que de bon principi se li feren tant aborribles.

Tot porta allí aquest segell pràctic y de bondat intrínseca may sacrificada á mentideras apariències. L'alimentació no estila'ls *menus* complicats de la culinària francesa: se basa en plats senzills, elementals, que no necessitin intèrpret. Lo qu'ha preocupat als inglesos és la bondat y baratura dels aliments. Aixís és, per exemple, que la carn, tant de bou com de moltó, sobre tot aquesta, que's menja allí, no's troba en lloch. Lo condiment és primitiu: bullits, rostits, fregits, á la brasa: los guisats *artistichs* quedan proscrits. Las salsas van apart: cada qual se las arregla y gradua demunt la taula á mida de son gust. En l'habitació domina'l meteix principi: las filigranas decoratives no serveixen may pera amagar la falta de comoditats. A Londres la miserable vivenda de pisos (*flats*, com allí'n diuen) és quasi desconeguda: lo corrent és que cada família, pobre ò rica, visca en una sola casa, que té una petita androna á la banda del carrer y un pati ò jardí més ò menos gran al darrera. Al soterrani hi hà la cuyna, rebost, celler y quarto de la criada. Aquesta, 'l carboner, l'escombrariayre, etc., hi poden baixar desde'l carrer sense haver d'entrar pera res en las habitacions. En lo pis baix, alçat quatre ò cinch grahons sobre'l nivell del carrer, hi hà la saleta de confiança, menjador y quartos de treball, y á dalt (un ò dos pisos tot lo més) los dormitoris y quartos d'higiene.

Las paraulas abraçan lo que hi hà d'universal en una emoció y l'eternitzan per la pensa; però la música expressa lo naixement misteriós, lo moviment instantani y la vibració interior. Tot pensament lírich surt d'un estat indefinit del nostre ser, que escapa als signes abstractes de la paraula articulada. La poesía no pot sinó ferlo pressentir; mes en la música, l'ànima s'explaya senceralement y comunica als altres lo ritme de sa vida, com la onada á la onada. Los que no han sentit cantar cançons populars no poden coneixe la força y la originalitat que reuneixen.»

En conclusió, repetesch una vegada més lo que ja he dit en altre lloch: que és precis recullir y estudiar nostra música popular, com més antiga mellor: son coneixement nos reflectarà lo geni de la rassa y donarà peu á l'art per contribuir á cercar l'estil propi del país, sa fisonomía y son temperament, fixant, baix lo punt de vista musical, una psicologia especial genuina del poble català, axí com ja la té per la lògica y la consciencia.

JASCINTO E. TORT DANIEL

SECCIÓ OFICIAL

SOCIS ENTRATS

desde el primer de Janer 1893 fins á la fetxa

SOCIS RESIDENTS

- D. Joseph Aulestia.
» Joseph d'Alòs.
» Xavier d'Esteve.
» Francesch Fàbregas.
» Sebastià Gendrau y Bonparte.
» Lluís Girona.
» Diego de la Llave.
» Víctor Lleó.
» Joseph Milà y Pi.
» Joseph M.^a Parcet y Arañó.
» Eduard Schilling.
» Tomàs Torrabadella.
» Eduard Delmàs.
» Lluís Belau y Sistachs.
» Marià Mas y Lletjós, pbre.
» Narcís Massoliver Ibarra.
» Emili Arenas Pereira.
» Anton Cantí Casanovas.

SOCIS DELEGATS

- D. Joan B.^{ta} Sansano y Brusca, á La Roca.
» Pau Teixidor á Rodoñà.
» Leonci Soler á Manresa.
» Antoni Tudury Moll á Ciutadela de Menorca.

la més petita olor. Are van extenentse en tots los indrets de major concurrència en espayosos locals *sota terra*, modelos d'esbarjo, de netedat y d'higiene. Un gros fanal, un enreixat, unas escalas ab los concisos *Way in, Way out* (entrada, sortida) y un agent de policia vigilant allí aprop, són tot lo que, sens mengua de cap conveniencia social, apareix al exterior de tant íntimas dependencias.

Havem esmentat la policia, institució-modelo, montada ab severa organisació. Son personal escullidíssim, ben plantat, ben vestit, resolt, disciplinat é intel·ligent, imposa respecte universal ab sa petita vara y serà vostra àncora de salvació en qualsevol apuro... ab tal que parleu anglès. Té 15,000 homes en servey actiu y no sobran pera lo que necessita la feixuga metròpoli.

Los cotxers són altra institució notable. Per tot arreu tenen fama de mal educats y un troç més. A Londres arriban á ser massa fins. May se'ls dóna propina; vesteixen á lo *gentleman*, sens prendas d'uniform; solen anar enguantats, saludan ceremoniosament á llurs colegas quan s'encreuhan ab un altre vehicul, y en lo imperial dels òmnibus vos il·lustrarán ab detalls preciosos sobre la vida de Londres. Semblan verdaders senyors. Los conductors d'òmnibus, que van cridant sempre convidant á pujar, vos ajudan ab verdadera galanteria á guanyar lo marxapeu, y si plou ò bufa'l vent s'enfilan tot seguit dalt y vos abrigan carinyosament ab forrats impermeables, de que van provistos tots los carruatges, peus y camas fins á mitj cos.

La locomoció, problema importantíssim, donadas las distancias, s'ha resolt maravellosament. Tramvías no n'hi han sinó en las zonas més excèntricas, puix en lo centre dificultarian encare més la difícilíssima circulació. Lo servey d'òmnibus no està centralisat com á París: las líneas passan de dugas centas, y algunas usan distintius estrambòtichs, com verbigracia un gros parayguas vermell que rumbeja al costat del cotxer encare que faci un sol qu'este-

lli las pedras. Los cotxes de punt (*cabs, hansoms, four-wheelers*) passen avuy de 12,000. Generalment són de dugas rodas, cobertas las llantas ab tiras de cautchú; tenen lo sitial del cotxer al darrera, estacionan afilerats de llarch á llarch del carrer y se 'ls crida ab un fort xiulet, y ab dos los de quatre rodas. En las grans vías la gent de peu guarda l'esquerra del carrer y 'ls carruatges la dreta: d'aquest orde resulta que un los veu sempre venir y pot pujarhi més fàcilment. Ademés, los carrils creuhan en tots sentits la ciutat, tirant sempre al dret, are per sobre las casas en fantàstichs ponts y viaductes, are al través de ellas ò sota terra en interminables túnels. Lo més indispensable pera trasladarse d'un punt á l'altre de Londres és lo carril subterrani (*Metropolitan or District Railway*), ab una circulació de 1,400 trens al dia (entre setmana) y de 90 milions de passatgers l'any. És lo gran medi de locomoció, barato y ràpit. Los trens pot dirse que s'empaytan l'un al altre, y, no obstant, son raríssims los accidents. La vía és doble, y, si hi hà embrancament ab altrás líneas, triple ò quadruple. Lo circuit interior (*Inner Circle*, quins bitllets van marcats ab una I) enllaça tot lo cor (cor amplíssim) de Londres; l'exterior (*Outer Circle*, bitllets senyalats ab O) sa immensa periferie. Las estacions són generalment á peu pla del carrer, de seguida's baixan unas escalas, se segueix de vegadas un corredor llarguíssim, y un se troba en l'anden. Lo tren arriba sempre com una exhalació, se para en sèch, pren y deixa, y torna á dispararse com un llamp. *Fly up!* com crida'l conductor. Hi hà també'l carril elèctrich, qu'en breus minuts, y sempre per sota terra com los taups, vos portarà del pont de Londres (vora esquerra) al llunyà barri de Stockwell (vora dreta). Resta esmentar encare lo servey de vapors pel Tàmesis, monopolisat per la *Victoria Steamboat Company*. No és molt convenient al qui va depressa, en rahó de las sinuositats del curs, que fan perdre molt temps; mes una vegada al menos cal fer la travessia desde Greenwich fins á Putney pera apreciar los

diversos aspectes del riu, tant graciosos ayguas amunt com atrafegats y marejadors ayguas avall.

L'allotjament ofereix també quelcom d'original: á més de la fonda en totas sas varietats, desde l'hotel suntuosíssim á la posada més humil, y desde'l tipo continental ò exòtich al anglès més pur, encare que per tot arreu no sacrificant may la comoditat positiva al oripell vanitós, hi hà la *boarding-house*, que no és la casa de despesas tal com entre nosaltres se sol entendre, sinó una ò pocas més habitacions de la vivenda familiar, independents del resto, cedidas ab servey sempre, mes no sempre ab manutenció, á un estadant per temps variable, d'un mes en amunt. És lo que més convé al qui hà de fer llarga estada á Londres, essent moltíssims milers los qu'aixís s'hi allotjan; y aquesta combinació és la que permet á gran nombre de familias modestas poder viure en casa per ells sols, puix ab lo que treuhen del estadant ne tenen generalment pera pagar l'arrendament al propietari, y encare'ls en sobra.

Tal és la capital inglesa en sos perfils generals; mes hi hà que dir que son aspecte extern és verament protèich, transformantse completament, no ja d'una estació de l'any á l'altra, sinó del dia feyner al de festa, y fins d'una á altra hora del dia. De Maig á Juliol és la *season*, quan la vida aristocràtica brilla en tot son esclat, quant lo Parlament acostuma á estar obert, quan hi hà las grans carreras de cavalls y's donan funcions en tots los grans teatres. L'animació en los passeigs y parchs és llavors verament excepcional, y la fastuositat y distinció dels grans senyors britànichs, aixís com la fixesa y serenitat del temps, donan á la ciutat, durant aquestos tres mesos, una alegria relativa qu'en va s'hi buscaria en lo restant del any. No és menos violent lo contrast entre'l dia de feyna y'l festiu. Entre setmana tot és vida, moviment, agitació: á las horas de treball, sobretot entre 3 y 5 de la tarde, la circulació, tant á peu com á cavall, se fa dificilíssima en la City: allò és una massa atapahida de vehículs de tota mena y de vian-

dants de tota lley, qu'avança penosament gracias á la costum, á la fredor del temperament y á l'intervenció dels *policemen*, que, de peu al mitj del carrer, fan aturar alternativament las dugas corrents encreuhadas á fi de que s'escorri lo devassall y s'eviti l'embús. En cambi, al diumenge, y fins al meteix dissapte á la tarde, regna allí una soledat esferehidora, com de ciutat epidemiada y deserta: en tot Londres la vida sembla sospesa, y, efectivament, desde las 11 á las 6 de la tarde, sos habitants en gran part l'abandonan ò no surten de casa. Igual tristesa y desanimació ofereix la nit, en nostras capitals, y sobretot á París, tant festosa y riolera: á Londres, fòra dels restaurants y *oyster-shops*, desde las 8 del vespre quasi totas las botigas estàn tancadas y ls teatres acaban tots á las 11 ò abans. No obstant (y és aquest un de tants detalls com havem fet notar al principi), quasi cada vespre, fins á las 10, los principals museus estàn oberts é il·luminats ab llum elèctrica. Qui vol anarhi, pot, y, de fet, sempre hi hà concurrència; mes qui no tinga propòsit decidit, no hi hà perill que 's senti atret per tanta fosquedat y silenci com s'han d'atrevessar pera arribarhi. Y no parlem are d'altra transformació verament típica y curiosa, mes de que no he sigut testimoni presencial, puix és vianda d'hivern: de quan la boyra's fa de sobte tant espessa qu'en mitj del dia s'hàn d'encendre los fanals, y encare aixís no's distingeixen los objectes á quatre passos de distancia!...

Mes, dominant sobre tots aquestos contrastos y desviacions de la rutina continental, lo que s'imposa sempre és l'impressió persistent, progressiva, humillant, de la grandesa esparveradora d'aquell formiguer humà, centre de las més grans energias, de las institucions més perfectas, de la riquesa més colossal y també de la miseria més espantosa. Ho anirem veyent en las vinents conferencias.

SEGONA

(Dia 18 de Janer de 1894)

*Arribada. Lo East End y la City.
Lo Port, los Docks, la Torre de Londres. La Subway.
Lo Monument. La Crosby Hall. Sant Pau.
L'estampa del Times.*

Lo viatger que ve del mitjdia d'Europa, com jo, no sol arribar á Londres per mar: á Boulogne ò á Calais s'embarca pera atravessar lo Canal en una ò dugas horas, y á Folkestone ò á Dover respectivament pren l'*express*, qu'en dugas més lo deixa en lo cor meteix de la gran capital, en l'estació de *Cannon street* si s'allotja en la City ò en la de *Charing Cross* si en los barris del centre ò del West End. En una y altra tot acusa de seguida l'esperit pràctich del poble que té per divisa *time is money*: la visita de la aduana és sumament benigna y expeditiva (l'únich article d'importació rigurosament prohibit són las reimpressions de llibres inglesos fetas á l'estranger, com las de Tauchnitz, de Leipsick, y altres; rasgo proteccionista digne d'apuntarse en la terra del lliure cambi); lo *policeman* sosté impàvid l'ordre en mitj del garbuix dels arribants, factors, camàlichs y cotxers; los *cabs* se fican fins dins meteix dels andens; y generalment, á tot estirar, vint minuts després d'arribar lo tren més curull (y tots hi van prou), no queda ja en l'estació ni rastre de la gentada ni un bri d'equipatge per senyal.

Nosaltres, per tant, suposarem qu'arribem per mar, com molts dels viatgers procedents del nort y centre d'Europa, y encare que la travessia siga més incòmoda y més llarga (16 horas desde Amberes), nos permeterà fernos càrrech de l'importancia capital del port de Londres y començar pel començament, ja qu'aixís no tenim més qu'anar remuntant lo Tàmesis pera endinzarnos progres-

sivament en la ciutat. Lo port, és á dir, las primeras senyals d'ell, començan sis millas més avall del *London Bridge*, ò Pont de Londres, qu'és fins ahont aquell s'extén; mes lo moviment de barcos á carga y descarga sols se pot comptar propiament desde Deptford, que dista quatre millas del esmentat pont. En eixas quatre millas tot és negre, tot fa pudor de quitrà, tot és tràfech y enrenou y bellugor y mareig. A terra, los magatzems de quatre y cinch pisos, las cabrias potents, los ponts giratoris, los tinglados y las xemeneyas se segueixen sens parar los uns als altres; en lo riu amplíssim, los ventruts trasatlàntichs, los ardits velers, los rumboosos continentals, los costaners modestos, los llauts pescadors y ls carboners negrosos, tots buscan atrafegats ahont encabirse ò com desenredarse de tant trasbals, mentres esquadras enteras de llanxas y barcas s'extenen d'ample á ample de riu en atapahit aixam y remolcadors y vaporets-òmnibus s'enginyan tot pantejant y llensant estridents xiulets per moures ab llibertat entremitj d'ellas sense passarne cap per ull. Dringar de cadenas, picar de malls, rodolar de trens, ronchs, grinyols, trepidacions y esbufechs, semblan en tant la rugallosa veu d'un monstre condemnat á perdurable y febrosench treball.

Pera tenir una idea de l'importancia del port de Londres, bastarà dir qu'en sa aduana's recaudan diariament doscents mil duros de drets, és á dir, tant com en totas las altrás d'Inglaterra plegadas. Y pera completar eixa idea *de visu*, res com una visita als Docks, pera la qual s'obté fàcilment un permís en las oficinas de la Companyia. Los Docks cobreixen una superficie immensa, donant en llurs dàrsenas ample hostatge á milers de barcos, per grossos que sigan, ocupant de 5 á 6 mil treballadors diaris, y en sos vastíssims magatzems s'hi apilonan quantitats enormes de productes del món enter. S'anomenan: de Londres, de Santa Caterina, de las Indias Orientals y Occidentals, Commercials, de Millwall y d'Albert y Victoria, tots adminis-

trats per la meteixa empresa ab un capital de 13 milions de lliuras esterlinas. Pera seguirlos tots, enclohenthi 'ls nous de Tilbury á l'entrada del riu devant de Gravesend, se necessita ben bé un dia. Quan un veu aquells forniments inagotables de tè, de cafè, de sucre, de tabaco, de fustas, de cuyros, de balas de cotó y de filaças de sedas, de productes químichs, de barrils, caixas y bultos de tota mena; quan un recorre aquellas voltas llarguíssimas, de pesada atmòsfera, plenas de gom á gom de bótas y més bótas de vi; quan s'observa lo moviment vertiginós que hi hà per tot arreu, la multiplicitat y perfecció d'enginys pera facilitar las operacions y lo veritable exèrcit que las executa; se sent en lo cor una fiblada d'inferioritat y en la testa com un desvaneixement produhit per tanta riquesa. En cambi, si á l'hora de dinar ò á la d'entrada ò sortida del treball, un examina d'aprop l'abigarrada multitut d'obrrers, molts d'ells trahint pel trajo una mellor posició social en ruina, sentirà una impressió contraria, de fonda opressió, d'engunia indefinible, d'involuntari recel. May li haurà semblat més exacta la frase de que 'ls extrems se tocan.

Devant dels docks de Santa Caterina s'està construint lo monumental *Tower Bridge* (Pont de la Torre) (fotografia n.º 3), que quan siga acabat serà un verdader arch triunfal d'originalíssim aspecte. Més enllà creuha'l riu y senyala 'l límit del port l'antich *London Bridge* (Pont de Londres), de famosa historia y á certas horas del dia d'un *summum* de concurrència inverossímil (lo promitj diari's calcula en 15,000 carruatges y 100,000 peatons). Entre abdós rumbejan en la vora esquerra del Tàmesis las negrencas murallas y quadradas torres del monument històrich més important d'Inglaterra, popularisat per la llegenda en tots los països; la Torre de Londres (fotografia n.º 4). Allà encaminarem nostres passos; mes, abans, dugas advertencias.

Primera: que, com s'haurà observat, més que fer gala

d'una erudició que no tinch, però que fàcilment podria emmanlleva á qualsevol de tantas obras savias com de Londres s'ocupan, pretench trasmetre las impressions personals rebudas; y que, tant com de l'aspecte extern, intento (no sé si ho conseguiré) donar idea del organisme vivent de lo que veig. Segona: que per això meteix, lluny de fer mas visitas, com recomanan totas las guias, en los dias reservats ò de pago, las he fetas sempre en los dias y á las horas d'entrada general ò lliure, puix tant m'interessava veure 'l monument visitat com la concurrencia que'l visitava. Dit això, entrem en la Torre.

Aquesta, com per antonomasia se l'anomena, no és tal torre, sinó una munió de catorze torres enllaçadas per una forta muralla, que forman lo recinte exterior, circuit d'un fosso; y fins la *White Tower* (Torre Blanca), qu'és la primitiva y s'alça aislada en lo centre del clos, construïda pels normands en temps de Guillem *lo Conqueridor* (sigle XI), és un macís edifici franquejat de torretas punxagudas que dominan tot lo conjunt y li donan característich aspecte. Al entrar cridan l'atenció los guardians, que's passejan molt serios vestits ab trajos del temps d'Enrich VIII, y encare més si forman grupo y conversan ab los *red-jackets* (jaquetas vermelles) ò soldats de la nombrosa guarnició que sempre hi hà en la Torre: llavors resulta una barreja grotesca, que de moment dóna cert aire carnavalesch á la tènica fortalesa. Aquesta impressió s'esborra prompte, no obstant. Los tràgichs recorts qu'evoca la visita, y fins los meteixos fatídichs noms dels principals indrets, donan esgarrafansas d'horror per poch que's coneixi l'història: en la *Bloody Tower* (Torre Sangrenta) foren assassinats los dos fills d'Eduart IV; per la *Traitors'gate* (Porta dels Traïdors) s'introduhia pel riu en la fortalesa als presoners d'Estat, quasi sempre pera no tornar-ne á sortir; en la *Bowyer Tower* és tradició popular que fou ofegat en un barril de malvasia lo duc de Clarence, y en la *Wakefield Tower* que morí assassinat Enrich VI; en l'esplanada

devant de la *Beauchamp Tower* està marcat l'emplaçament del catafalch hont se tallà 'l cap á Agna Bolena, Caterina Howard, Joana Grey y al Comte d'Essex, y dintre meteix de l'esmentada torre las innombrables inscripcions, gravadas en l'espessor de la muralla pels infeliços presoners que per temps l'ocuparen, forman un tristíssim y singular museu lapidari. Lo públich, per tant, no visita generalment la Torre pera entristirse ab tant dolorosos y humillants exemples de la crueltat, ingratitut, intolerancia é injusticia humanas: sa *great attraction* són las joyas de la Corona ò *Regalia* (fotografia n.º 5), qu'en vitrinas resguardadas per groixudas reixas s'ensenyan en la *Wakefield Tower*. Renuncio á descriure la portentosa riquesa d'eixos joyells reals, evaluats en tres milions de lliuras y consistents en repetits exemplars de coronas, sceptres, espasas, massas, condecoracions, platas, canadellas, gerros y altres accessoris usats en la coronació dels reys d'Inglaterra. L'or macís, los diamants y las pedras preciosas són en molts d'ells lo de menos: tal és lo mèrit de son treball ò son valor històrich. Faré constar, sí, dugas consideracions melancòlicas qu'allí se m'acudiren: que tot aquell tresor, tant esplendent y enlluernador, símbol y privilegi del poder suprem, ha sigut la verdadera causa eficient de la llarga serie de crims comesos entre aquellas parets malas-trugas; y que totas las reixas, panys y forrellats que'l guardan y que sembla que l'havian de fer invulnerable als lladres, no l'han pogut posar á cobert de tentativas criminals (1). ¡Tal és la força avassalladora de las passions humanas!

L'armeria, qu'ocupa dugas grans salas de la *White Tower*, sens poder compararse ni de lluny ab la famosa de Madrid ò tant sols ab la de Sant Petersburg y altrás de

(1) En 1671 lo coronel Blood y sos còmplices conseguiren penetrar en la sala del tresor y apoderarse de la corona de Sant Eduart: mes foren descoberts y agafats abans d'escaparse de la Torre.

primer orde del continent, val la pena d'esser visitada, sobre tot, per l'importancia històrica d'algunes armadures de prínceps y magnats y per podershi estudiar per rigorós orde cronològich, desde'ls temps de la conquesta normanda als de Jaume II, ò siga per un espay de cinchcents anys, las successivas transformacions de las armas ofensivas y defensivas y del trajo de guerra en Inglaterra. Las colleccions d'armas antigas y modernas de distints pobles asiàtics, oceànics y africans sotsmesos á la dominació britànica, són també interessants, y val aixís meteix la pena d'esmentarse un artístich canó fos á Malta á derrers del sigle passat, ornamentat ab tant bon gust y delicadesa que sa reproducció figura en lo Museu de South Kensington. Apart d'això, instruments de tortura y recorts de las víctimas immoladas en la Torre tornan á espahordir al visitant quand més descuydat estava, y'l farian sortir capficat d'aquell recinte malehit y salpicat de sang, si la capella de Sant Joan (fotografia n.º 6), pura construcció normanda de las més ben conservadas d'Inglaterra, que's troba en lo segon pis y's visita en últim terme, no introduhís afortunadament altra volta la nota artística, donant direcció més plàcida á l'associació d'idees.

Lo glacis que s'extén entre la Torre y'l Tàmesis forma un bonich y ombrejat passeig, destinat parcialment á exposició decorativa de canons, complement de la que ocupa gran part de l'esplanada al peu de la *White Tower*, y que's salvà del incendi del Gran Arsenal en 1840. Desde allí abarca la vista tot lo curs del riu y'l moviment d'embarcacions, desde'l pont de Londres al nou que s'està construint més avall, y's pot apreciar l'acertadíssim emplaçament donat pels reys normands á llur ferèstech palau, puix desde son montícul domina per un cantó la gran curva en que's desenrotlla'l port y per altra l'antich recinte de la ciutat, igual, á poca diferencia, al que té avuy la ja per això meteix nomenada *City proper*. Aquest recinte, vòrtice actual del remolí dels negocis, no ja de

Londres sols, sinó de tota Inglaterra y de gran part del món, administrat apart y favoregut ab nombrosos privilegis, és sensiblement encare'l de la primitiva ciutat romana, segons ho proven las antigüetats qu'en ell s'han trobat á 18 peus de fondaria, y fins las denominacions dels carrers, reminiscencia de las de las antigas portas romanas qu'en temps posteriors s'anomenaren *Aldgate*, *Bishopsgate*, *Moorgate*, *Cripplegate*, *Aldersgate*, *Newgate*, *Ludgate*, *Billingsgate*, etc. (1). És, donchs, baix tots conceptes, lo ronyó de Londres. Ell ha sigut lo centre d'absorció y ell ha donat la potencia expansiva, qu'ha convertit eixa ciutat en la més extensa del món. Femhi, donchs, una ràpida visita.

Un *meeting* d'obriers nos entrebanca aixís que sortim de la Torre: hi hà en aquestos dias una qüestió local en l'Ajuntament sobre quins treballadors s'han d'empleyar en tals ò quals obras. Un de tants, enfilat en un marge, perora ab expressius ademans y animat llenguatge; tot al voltant s'extenen los oyents, frets, calmosos, reflexius, com de qui no's vol deixar escalfar sinó ab son compte y rahó. Pesan y sospesan atentament las rahons del disertant. Ab lo cap baix, la mirada á terra y sens badar boca, se'm representan com l'antítesis viva de nostras multituds meridionals, tant enardidas é inconscients, y és lliçó que m'ensenya moltes cosas en pochs minuts. Altra coincidencia: encare no á cent passas del lloch del *meeting*, en la *Trinity square*, se veu marcat ab sorra negra entre la molsa del jardí lo punt hont s'aixecava'l patíbul pera'ls reos polítichs de la Torre: la contraposició és aquí de sigles á sigles, y la lliçó, clara y consoladora, la de no duptar may del progrés.

Si no volem atravessar la gentada pera embocar los dos carrers que paralelament al riu nos conduhirian al cor meteix de la City, podem valernos d'un recurs de teatre: enfonzarnos per escotilló, és á dir, per la *Tower Subway*

(1) La paraula *gate* vol dir porta, barrera, eixida.

y tornar á passar lo riu pel *London Bridge*. Això 'ns farà perdre poch temps y la vista de la majestuosa aduana y del típic mercat de peix al engròs de Billingsgate, mercader d'una ullada, no are, sinó á las 5 del matí, quan arriban los pescadors; mes, en cambi, nos farà veure una de las creacions més inglesas d'aquesta gent, qué tot ho minañ y contraminan com las furas. Sabut és que desde 1825 á 1843, és á dir, en 18 anys, y baix la direcció del renomnat enginyer Brunel, se construhí, ab pèrdua d'algunas vidas y l'enorme gasto de prop de 2 1/2 milions de duros, lo doble túnel sota 'l Tàmesis, qu'és avuy propietat del ferro-carril del Est de Londres. Donchs ab menos d'un any, y no arribant á gastar ni 100,000 duros, construhí Barlow en 1870 la *Subway*, que no és més ni menos qu'una grossa canonada de ferro-colat enfonzada en lo llit del riu y á la que per cada extrem dóna accés una escala de caragol de 96 grahons. Bé és veritat que no hi hà punt de comparació entre las dimensions d'un y altre passadís; mes lo cert és que, lleig y rònech y estret com és, per la *Subway* s'hi passa sempre á professó feta y sa explotació ha resultat un bonich negoci (se paga mitj penny (5 cèntims) de peatge), al pas que la del famosíssim túnel fou un negoci desastrós, una verdadera catàstrofe financiera.

Si volem are tenir una compensació d'aquesta passejada subterrànea ò, per millor dir, sub-aquàtica, creuhat de retorn lo *London Bridge*, sempre atestat de gent y carruatges, nos enfilarem al Monument (fotografia n.º 7), columna commemorativa del gran incendi de 1666, que destruhí 13,200 casas, 89 iglesias y 460 carrers; y desde allí dalt, á 202 peus d'altura, contemplarem lo tràfech vertiginós de la City y pendrem vistas pera nostre itinerari. Al E., devant nostre, tenim los docks y la torre d'hont venim, l'aduana y 'l mercat de qu'havem parlat; al S., lo Tàmesis y tot lo *Surrey Side*, ab sos innumbrables establiments industrials y sas mil xemencyas enterbolint l'atmòsfera; al N., un inextricable embolich de carrers; y al O., més carrers, més

curruas de gent atrafegada, l'immensa cúpula de Sant Pau y 'ls campanars de las moltíssimas iglesias escampadas tot al seu voltant.

Tant pujar y baixar nos haurà obert la gana y anirem á esmorzar. A mitj quartet tenim la *Crosby Hall*, únich resto que queda avuy en dia á Londres de l'arquitectura gòtic-domèstica dels sigles mitjos, vast edifici que, hàbitat primitivament pel sanguinari duch de Gloucester, més tart Ricart III, després de sufrir successivas transformacions y reformas, ha vingut á parar en un prosaich restaurant. Los menjadors són dugas amplas naus d'enteixinats y finestrals magnífichs, y 'l servey se fa per ideals *waitresses* vestidas de blanch ab rossas trenas y carteretas de cuyro penjant, al estil de Margaridas del Faust: semblan cristallisations d'edats passadas. Vaig tenir la desgracia d'introduhir cert momentani desorde en lo graciós estol per haver deixat de cumplir distretament ab no sé quina formalitat de *contrôle* al retirarme, lo que posava en un apuro á la *miss* que servia á la meua taula, segons després vaig entendre. També vaig pendre nota de certa manera indígena de preparar-se una salsa de tomàtech, cobrintlo literalment de pebre, de mostaça y de vinagre, lo que sens dupte deu elevar son gust á la quinta potencia. *Prosit.*

Com tot aqueix goticisme, no obstant, resulta á expensas de la butxaca, puix los preus de la *Crosby Hall* són elevadíssims, vaig decidir acabar d'esmorzar á fòra comprant per pochs *pence* un parellet de riquíssimas peras en un revenedor y menjàrmelas tot caminant, com ho fan molt serios, sens cridar l'atenció de ningú, per aquells carrers, molts *gentlemen* de berret de copa. Un vaset de llet, molt bona y barata per cert, pres al pas d'un carretó que'n repartia per las casas, termenà agradablement mon àpat.

Me trobava llavors, puix havia caminat un poch á la ventura, fugint de las grans vias, en lo centre del barri juheu, caracterisat per sas sinagogas, sas esquifidas boti-

gas d'argenteres, drapayres, prestamistas y antiquaris, sos carrers tortuosos, sas petites placetas y los tipos semítichs de sos habitants. Vaig procurar sortirne aviat, puix en los punts extrems de dit barri, ocupats pel sediment de la classe, li ha succehit (tal com sona) á més d'un inexpert visitant entrar vestit per un cap de carrer y sortirne despullat per l'altre. Vaig apretar lo pas, y la circulació, augmentant gradualment, m'indicà, pera tranquil·litat meua, qu'anava deixant enrera aquell barri perillós y entrant altra vegada en corrents, si més ràpides, ab tot més seguras.

Los carrers de la City tenen també, dintre del tipo general de casas altas, ocupadas á las horas laborables per gran nombre d'estadants quina llista ompla en la placa de l'entrada columnas enteras, variants características. L'un, com *Lombard street* per exemple, és lo carrer dels banquers; l'altre, com *Leadenhall st.*, lo de las companyias marítimes; l'altre, com *Mincing lane*, lo dels articles colonials; *Cheapside* (fotografia n.º 8), lo dels argenteres y mercerías, etc. etc. Repartidas per tots, y mereixedoras moltes d'ellas d'una visita, hi hà las antigas casas gremials ò *halls* de tota classe d'oficis: carboners, peixetaires, sastres, argenteres, teixidors, adroguers, graners, armers, mercers, pellaires, etc., y las edificacions més modernas y també, generalment, més ostentosas de las grans empresas bancaries, de segurs, de navegació, de las Indias y altrás. Lo punt de més trànzit, perquè és ahont confluheixen las principals vias, és la plaça hont s'aixecan lo Banch d'Inglaterra, la *Royal Exchange* (fotografia n.º 9) (Bossa) y la *Mansion House* (fotografia n.º 10), residència oficial del Alcalde Corregidor de Londres, edificis dels que res diré, perquè lo del Banch és una paret nua y negra sense ni tant sols finestras al exterior, y dels altres dos bastarà ab presentarne las fotografias. Lo moment àlgid del moviment és entre tres y cinch de la tarde. Llavors, si un va en l'imperial d'un òmnibus, no veu, fins ahont li alcança la vista, més que caps y més caps, berrets y més berrets y

carruatges y més carruatges, avançant tothom al pas, persones y cavalleries, y aprofitant enginyosament los més petits intersticis pera anarse encabint y guanyant terrenó fins á sortir d'aquella estrenyor prevista, fatal, periòdica com una febre. Y no vos dich res del rebombori que s'arma si entremitj de tota aquella maror, tot plegat, com jo ho vaig veure, s'agafa un *pick-pocket* (lladremaner): l'onada humana s'interromp de sopte y ab un improvis se condensa darrera del *policeman* qu'ab puny de ferro porta agarrat al miserable, un núvol de pillets y populassa que va á esclatar en lo pròxim quartelillo.

A tot això nos hem anat atançant á la catedral de Sant Pau (fotografia n.º 11), l'obra de més anomenada del famós arquitecte Sir Cristòfol Wren, encare que á mon entendre no la millor. Altras iglesias de la meteixa City, degudas á n'ell (ne projectà y dirigí una cinquantena, totes, lo meteix que Sant Pau, á conseqüència del Gran Foch de 1666), li són artísticament superiors, principalment Saint Mary le Bow y Saint Stephen. La fatxada y la cúpula no hi hà dupte de que tenen grandiositat, mes l'interior no'm fa'l pes: lo trobo fret, esllanguit, desfregat. Siga pels verdaders adefesis ab que se l'ha anat farcint en forma de panteons y altres monuments commemoratius, siga per íntima desproporció en las líneas, lo cert és que distà molt de produhirme aquella impressió fonda que vaig sentir al entrar en la catedral de Colonia y que causa sempre la línea pura y simple, quan és expressiva, armònica y ben ponderada, com, sens mourens de casa, ne tenim notables exemples en la Seu de Barcelona y en Santa Maria de Ripoll, á pesar de pertanye á tant distints ordes d'arquitectura.

Pels molts monuments d'homens ilustres d'Inglaterra que conté Sant Pau, sobre tot de militars y marinos, pot calificarse de Panteó Nacional, ò, més ben dit (com ja n'hi hà un, qu'és la superba Abadia de Westminster), de sucursal d'aquesta. Lo mellor del temple és, sens dupte, la cúpula, coberta interiorment de richs mosaichs y quina

base conté la célèbre *whispering gallery*, en qu'un home parlant en veu baixa, com á cau d'orella, se sent ab tota claretat per un altre situat á la part oposada de la galeria (diàmetre 112 peus, 27 menos que la de Sant Pere de Roma). La vista desde dalt de la cúpula sobre tots los encontorns de la City és encare més interessant que la de dalt del Monument, qu'havem descrit abans, oferintse aquí en primer terme la casa ò, mellor dit, casas de Correus, puix són tres y se n'està construint una quarta, lo que donarà á dita important dependencia una cabuda total doble de la del edifici de la Llotja de Barcelona y molt més utilizada.

L'actual temple és ja lo terç ò quart edificat en aquest lloch, havent sigut los anteriors destruhits per las flamas. Fins hi hà qui creu que'ls romans ja havian alçat aquí un temple á Diana, encare que lo més probable, á judicar per las urnas cinerarias y altrás peçes de ceràmica descobertas en las excavacions, és que hi hagués hagut una primitiva iglesia cristiana. Los recorts històrichs d'aquest indret són molts y molt interessants. En lo qu'és avuy jardí, al N. E., ò siga á l'esquerra de l'àbside, s'aixecava la famosa creu de Sant Pau, al peu de la qual se predicavan sermons, se publicavan las butllas del Papa, abjuravan los heretges y las bruixas y bruixots confessavan llurs bruixerias. En l'antiga iglesia hi havia enterrats nombrosos personatges il·lustres, com en l'actual. La *Paternoster Row*, al N. de aquesta, fa sigles qu'és lo centre del comerç editorial y de llibreteria, y en sas botigas de la velluria, lo meteix qu'en los cafès del *St. Paul's Churchyard*, al voltant del temple, s'hi han assegut totas las principals figuras literarias d'Inglaterra. Avuy, en cambi, allà entre dotze y una, invadeix lo jardinet de l'iglesia una turbamulta de dependents d'escriptori del vehinat, que, asseguts en equilibri inestable sobre las groixudas baranas de ferro que resguardan los arols, ò de peu dret si no han arribat á temps á pendre lloch, donan compte de llur frugal esmorzar, arrengrerats

com moixonets, tot llegint lo periòdich del dia. És una de tantas vistas curiosas de Londres.

Com diguerem en la primera conferencia, Sant Pau està voltat de carrerons estrets y de casas modestas qu'impedeixen poder ovirar ben á plaher d'enlloch las vastas proporcions del temple, lo més gran del món després del de Sant Pere de Roma y del Duomo de Milan. Com datos típichs esmentarem que fou construhit y completament termenat en l'espai de 35 anys (1675-1710) per un sol arquitecte (Wren), un sol contractista d'obras y baix un sol bisbe; que costà prop de 4 milions de duros y que 'ls gastos foren suplerts quasi en sa totalitat per un impost que's creà sobre'l carbó. Sense fer maliciosas alusions, qu'estàn molt lluny del meu ànimo, compàrinse aquestos datos ab los d'altras catedrals que tenim més aprop, y diguisem en conciencia si no són verament inglesos y significatius.

Abans de termenar la passejada d'avuy, farem encare una visita: no és lluny ni serà llarga. A més, és l'hora pera que 'ns han citat, y si la deixavam passar perdriam la tanda. És al casal del *Times*. L'aspecte exterior ja acusa de seguida l'importancia y serietat del diari: ¡quina diferencia ab l'alegroy hotel del *Figaro* de París! És un sever edifici, de rajola vermella, que las influencias del clima van enfosquint cada dia més, donantli un to més sever encare. Un dependent, molt amable, mes sense manyaguerias, acompanya als visitants á las seccions de composició, estereotipia y tiratge, instaladas en grandíós edifici apart, il·luminat tot ell ab llum elèctrica, situat á espatllas del principal. La composició's fa també mecànicament, y'l tiratge á rahó de 20,000 exemplars á l'hora, en màquinas Walter, que s'alimentan ellas meteixas ab grans encorronadas de paper de 4 millas de llarch y llen-san per l'altre cap lo número, tallat y plegat. Se'n tiran 70,000 diariament, y és d'advertir que molts dias lo número complert, ab los anuncis, té 16 pàginas de lletra menuda, grans com llensols. Las placas es'tereotípicas se guardan

perfectament ordenadas en espayosos magatzems. Com no hi hà distribució de tipos, no hi hà empastellaments ni canvis d'encasillat en las caixas, y això contribuheix á explicar com no's troban may ò quasi may erradas d'impremta en los grans periòdichs inglesos. Regraciat nostre guia, m'en torní al hotel. Regraciats vosaltres per vostra indulgent atenció, per avuy farem punt, y fins un altre dia, si á Déu plau.

RAMON ARABÍA Y SOLANAS

(Acabarà)

SECCIÓ HISTORICA

CASTELL DE LA ROCA DEL VALLÈS

(Continuació)

SEGLE XVI

GERONI RESTITUIT DE TORRELLES, SENYOR DE LA ROCA.
152* Á 154*

Pocas novas tenim d'aquest Senyor de La Roca. Sabem que era fill y hereu de Martí Joan de Torrelles per un document del arxiu parroquial de La Roca del 1560. Mes, per lo que pogué descobrirse, devem relatar que del *Speculum Deccanatus Vallensis* (pag. 493) sembla deduirse que en 1529 era Senyora de La Roca Na Marquesa de Torrelles, muller de Joan de Lanuza, militar domiciliat en Aragó.

En 1541 pretengué disputar la baronia de Montbuy als Concellers de Barcelona, sense que sapiguem haver sortit airós de dites pretencions. La nova nos pervé per la següent carta dels Jurats de Montbuy als Concellers:

✠ *Jhs cum beate marie* ✠

Molt magnífichs e virtuosicims nostres Senyors: Sabran les magnificencies e senyories vostres com vuy disabta que complavem vuyt dies del present mes de Janer del any MDXXXXI es ringut hun vergueta en la vostra baronia de montbuy lo qual a presentades als quatre jurats de dita vostra baronia de montbuy a quiscu dells una letra sitatories de la real audientia a istancia de mossen restituit de torrelles de la rocha demanant dita vostra baronia de montbuy pretenint eser sua saguons en dites letres se conste. E per quant poch dies ha que vostres magnificencies digueren al honorable balle de dita vostra baronia de montbuy que per disabta mes prop passat algu dels jurats de dita baronia ana-

*sen aquí devant las magnificencias per saber qual dia muntarien
vostres magnificencias en dita baronia. E per causa de dites letres
de dit torrelles no avem pugut donar reo a vostres senyories. Perso
ab la present suplicam umilment a vostres magnificencias ques
vullen detenir de no muntar en dita vostra baronia de montbuy
fins nosaltres siam aquí devant les magnificencias e senyories
vostres que dins curts dies serem aquí ab dites letres sitatories de
dit torrelles de la rocha al qual te presumptio levar a vostres mag-
nificencias e a la nobla ciutat de barcelona les jurisdiccions civil e
criminal tenen vostres magnificencias e la dita ciutat en la vostra
baronia de montbuy perque tenim a plegar lo consell de dita baro-
nia ans de anar aquí devant las senyories se molt breu. E per la
present no havent mes a dir nostre senyor guarde las magnificen-
cias de tot mal amen. De la baronia de montbuy a vuyt del mes de
Janer any MDXXXI.*

*E es de aquestos humils vessalls e servidors de vostres magnifi-
cencias qui les mans de aquelles besen e faran quant manaran: lo
balle e Jurats de dita vostra baronia de montbuy.*

Després del 1543 no tenim nova de la existencia de
Geroni Restituït de Torrelles.

RAMON ANGEL DE TORRELLES, DERRER SENYOR
DE LA ROCA. — 15** Á 1564

Escassas són las novas del derrer Senyor de La Roca
que 'ns han pervingut, com ho són per quinas causas s'en-
fonsà la potent casa dels Torrelles, tant florexent un sigle
abans. Axís, donchs, havem de limitarnos á trametre lo
poch que sabem referent á la fi del poderiu senyorial dels
Torrelles, esdevingut en temps de Ramon Angel, fill y
hereu de Restituït.

En 1562 consta la existencia d'un plet que 's menava
devant la Reyat Audiencia de Catalunya entre los síndichs
dels homes de La Roca y son Senyor per causa del mitx
imperi y jurisdicció civil, que los homes asseguravan
esser estat reduida y tornada á la Reyat Corona.

Al comensar lo any de 1563 (15 de Janer) lo Rey d'Espanya escriu á son Llochtinent y Capità General á Catalunya, càrrech que alashoras exercia García de Toledo, encarregantli procurés que en la predita causa *se entienda con mucho cuydado y la circunspection y miramiento que su qualidad requiere y se declare y sententie en ella con toda brevedad y administre recto y entero cumplimiento de justicia entre las dichas partes. Guardando los usages de Barcelona, capitulos y actos de corte y las constituciones deste principado con lo demas que de drecho guardar y observar se deba* (1).

En la metexa data que la precedent disposició ne conexem una segona del propi Monarca al advocat fiscal ordenantli presentés las instancias pertinents per la defensa del dret del fisch reyal.

En lo que respecta á aquest plet, havem de dir que fou comensat en vida de Restituit de Torrelles (2), après ab sa muller Rafela, y més avant ab lo fill llur Ramon Angel, en temps del qui se sentencia en favor de las pretencions de Torrelles. De quina sentencia, sentintsen agraviats los homes de las ditas parroquias, *han supplicat y ruy penja la ditla causa de supplicatio indecisia* (any 1564).

FRANCESCH CARRERAS Y CANDI

(Seguirà)

(1) *Diversorum III Philipi I*, Registre 4,298, folis 138 y 140.

(2) *Diversorum IV Philipi I*, Registre 4,299, foli 208.

SECCIÓ OFICIAL

SOCIS ENTRATS

DESDE 'L PRIMER DE JANER FINS AL DIA DE LA FETXA

SOCIS RESIDENTS

- D. Joaquim Rubió y Ors.
» Felip Cortada.
» Jaume Puigventós.
» Just Gatiús.
» Domingo Palet y Barba.
» Ricart Botey y Ducoing.
» Joseph García Thompson.
» Antoni Fernández (dit) Napolcon
» Cèsar Meyer.
» Jascinto Gironès y Bofill.
» Joan Ribas.

SOCI DELEGAT

D. Frederich Muñoz, á Alcántara (Cáceres)

DONATIUS PERA 'L MUSEU Y COLECCIONS

De D. Miquel Sastre: Dos pots d'apotecari del segle XVII;
dos vasos de vidre visutat del segle XVIII; un plat
mudéjar; un objecte de vidre en forma de drach, pro-
cedent de Granada; dos marcelinas d'Alcora; dos plats
de lloça d'Alcora; una fruytera de íd.; una plata de íd.;

un altre plat de íd.; una marcelina catalana; un plat de jaspí de lloça mallorquina; una escudella del segle XVI de lloça mudéjar; dos pots de vidre pintats, de procedència aragonesa, del segle XVII; una copa de vidre del segle XVII; un troç de taracea de noguera ab aplicació d'òs y ribets de boix, del segle XVII; nou claus de cadiras de cuyro; tres frontissas de ferro ab restos de daurat, dels últims del segle XV; tres claus de ferro ab floró, del segle XV; un íd. del segle XVI; dos troços de cuyro de Córdoba, del segle XVI; un platet de coure pera captar, del segle XVII; una marcelina; dugas platas catalanas en blau, del segle XVII; un pebeter romà y una llantia de casa plebeya, d'època romana (primera època).

De D. Joan Cardona: Un exemplar de *Solarium perspectivum*.

De D. Joseph Planas: Una marcelina.

De D. Francisco de S. Maspons y Labrós: Varis segells.

De D. Joseph Roig y Punyet: Una pica de cristall.

De D. Enrich Masriera y Colomer: Una majòlica de Po-blet y una altra del rey en Jaume.

De D. Joseph Massalleras: Una pedra ab incrustacions de fòssils provinents de la montanya de Montjuich.

De D. Artur Osona: Fragments de ceràmica romana recu-llits en l'excursió feta en 25 y 26 de Març en uns camps situats á uns 15 minuts al E. de Vilanova del Camí, sobre la vorera dreta del riu Noya, ahont se suposa tingué l'emplaçament la ciutat de *Jespus*.

De D. Vicens Bosque de Roda (Huesca): Varis fòssils procedents dels terrenos anomenats *Cogumella* y *Corruscao*, en las voreras dreta y esquerra del riu Isavena.

DONATIUS PERA LA BIBLIOTECA

Del *Centre Escolar Catalanista*: Dos exemplars del discurs

llegit pel senyor president de dit Centre en la sessió inaugural de 1893-94.

De *Lo Teatro Regional*: 100 exemplars del número extraordinari dedicat á la dòna catalana.

De D. Joseph Soler y Palet: *Monografia de la parroquia de Sant Julià d'Altura*, pel propi donador (Tarrassa, 1893).

De D. Lluís Mariano Vidal: *Nota geológica sobre la presencia de la formación lacustre de Rilly en el Pirineo Catalán*, pel propi donador (Barcelona).

De D. Joan Cardona: Col·lecció de 114 goigs, acompanyats d'un índex explicatiu.

De D. Carles de Bofarull: *Arbol genealógico y tabla cronológica de los Condes de Barcelona hasta Fernando IV*.

De D. Manuel Urgellés: *Hostalrich. Memorias de la guerra de la Independencia*, pel propi donador y dibuixos de D. Lluís Urgellés (Barcelona, 1888).

De D. Francesch Carreras Candi: *Crònica de la traslació de las despallas de Ramon Berenguer III lo Gran* (Mataró, 1894).

De D. Miquel Cuní y Martorell: *Anem á buscar cireras d'arbós*, del propi donador (Barcelona, 1894).

De D. Emili Canals: Un goig de N. S. de Brugués.

De D. E. Contamine de Latour: *La literatura siciliana*.

De D. Lluís Mariano Vidal: *Geologie à toute vapeur de Port-Bou à Barcelone*, pel propi donador (Toulouse, 1893).

De D. Joaquim Cabot y Rovira: *En las tumbas*, de D. Joseph M.^a Codolosa; *Intimas y Cantars*, per D. Miquel M. Palà; *Aplech de Poesias Catalanas*, per D. Enrich Gerona y D. Enrich de Sales; *Corona de siemprevivas* (loa), per D. Ricardo Caballero y Martínez; *Tributo de respeto al malogrado primer actor D. Joaquín García Parreño*, per varis autors; *Manifest del Centre Català de Sabadell* (Setembre 1887); el núm. 33, any IV, de *El Eco del Centro de Lectura de Reus*, corona fúnebre dedicada á D. Joaquim M. Bartrina; *Los filibusteros*, per Gustavo Aimard; *Tómbola del Ateneo Libre de Cataluña*,

1879; una fotografia *Dar Kaisersael ins Römer*; un document de l'Escolania de Montserrat, y algunas revistas y periòdichs.

Del reverent senyor D. Esteve Puig y Segura, Pbre., delegat á Santa Coloma de Queralt: Quatre fotografias.

ACORTS Y GESTIONS DE LA DIRECTIVA

En la sessió celebrada el 2 de Janer s'acordà unànimement felicitar al Excm. é Ilm. senyor Bisbe de Vich per haver sigut complascut per S. S. lo Papa Lleó XIII en son desitj de no moures de la diòcesis de Vich y quedar, per lo tant, en nostra Catalunya.



En la sessió del dia 16 del meteix mes s'acordà estudiar en principi quins són los medis en que's pot comptar pera la publicació d'un volum de *folk-lore* y una biblioteca popular, així com la publicació de cartas geogràficas de las diferentas comarcas de Catalunya.



En sessió que se celebrà en la vetlla del 20 de febrer s'acordà per unanimitat dirigir-se als Excms. senyors Marquès de Aguilar y D. Víctor Balaguer fentlos hi present la ràpida destrucció del Monastir de Poblet y de que s'interessin en lo Ministeri ó Academia corresponent pera que se prenguin severas determinacions á fi de qu'acabi tant horrorosa profanació.



Lo Sr. Vintró, en la sessió del dia 13 de Març, proposà se continués la publicació dels *Albums de fotografias dels*

monuments més notables de Catalunya, qu'ab tant bon èxit publicà l'Associació Catalanista d'excursions científicas en anys anteriors. Dita proposta fou presa en consideració.



S'acordà en la sessió del dia 27 de Març fer imprimir mil exemplars del discurs inaugural llegit pel senyor president, D. Francisco de Sales Maspons y Labrós, en lo solemne acte de la sessió d'apertura del present any.

CRONICA DEL CENTRE

SESSIONS OFICIALS

SOLEMNE SESSIÓ INAUGURAL. — Per motiu de las obras de reparació y adorno que s'han efectuat en lo local del CENTRE, tingué d'aplassarse la sessió inaugural del present curs acadèmic pera 'l dia 1.^{er} de Febrer prop passat.

Un nombrós aplech d'associats y altres personas invitadas, entre las que hi figuravan representacions de la *Lliga de Catalunya*, *Centre Escolar Catalanista*, *Associació de Propaganda Catalanista* y altres societats, assistí al acte.

Lo secretari sortint, D. Joseph Reig y Vilardell, donà lectura de la *Memoria* dels treballs realisats pel CENTRE durant lo passat any, demostrant que, malgrat los escassos recursos ab que conta la nostra Societat, sa vida ha sigut pròspera y sempre activa.

Acte seguit lo senyor president, D. Francisco de Sales Maspons y Labrós, llegí lo discurs reglamentari, interessant treball qu'és una verdadera historia del excursionisme català desde sa naixensa fins á nostres dias.

De tant notable discurs res més ne direm, en quant s'ha publicat en atenció al acort pres per la Junta Directiva.

SESSIONS PREPARATORIAS. — En lo primer trimestre del corrent any s'han celebrat las següents:

Dia 4 Janer: Sessió preparatoria de l'excursió á Premià, Sant Mateu y Vallromanas. Lectura de la memoria escrita per D. Manel Urgellés referent á l'excursió particular á Castellet, Llorens y Santa Oliva, que publiquem en lo present BUTLLETÍ.

Dia 18 Janer: Sessió preparatoria de l'excursió á Sant Miquel Sas Perxas y Bertí.

Dia 8 Febrer: Sessió preparatoria de l'excursió á Santas Justa y Rufina, Llíssa y Parets.

Dia 15 Febrer: Sessió preparatoria de l'excursió á Sant Faust, Castell Ruf y Montalegre.

Dia 1.^{er} Març: Sessió preparatoria de l'excursió á la Morella y Olesa de Bonesvalls.

Dia 8 Març: Sessió preparatoria de l'excursió á La Granada y Sant Sebastià dels Gorgs. Lectura, pel Sr. Galbany, de la Memoria de l'excursió á Sant Miquel Sas Perxas, Bertí y Puig Graciós, que publiquem en lo present BUTLLETÍ.

Totas aquestas sessions foren presididas pel senyor president, D. Francisco de S. Maspons y Labrós, excepte la que tingué lloch en lo dia 1.^{er} de Març, que la presidí lo senyor vocal D. Emili Canals.

EXCURSIONS OFICIALS

EXCURSIÓ Á PREMIÀ, SANT MATEU Y VALLROMANAS. — 7 de Janer de 1894. Assistencia dels senyors Osona, Andreu y Galbany.

Sortiren nostres consocis en lo tren de las 8 del matí y devallaren á Premià, dirigintse á Vilassar de Dalt, d'hont feren via á l'ermita de Sant Mateu, empleant en tot lo trajecte, recorregut á peu, dugas horas. Cap novetat digne d'esment trobaren los excursionistas que no sigui ja descrita en nostras publicacions.

Baixaren al pintoresch sot de Vallromanas, visitant l'esglesia d'aquesta població, que res ofereix de notable.

Per la tarde's dirigiren á Montornés y Mollet, ahont pujaren al derrer tren de la línea de Sant Joan de las Abadessas, que 'ls retornà á Barcelona.

EXCURSIÓ Á SANT MIQUEL SAS PERXAS Y BERTÍ. — D'ella insertem en lo present BUTLLETÍ la Memoria, escrita per nostre consoci Sr. Galbany.

EXCURSIÓ Á LLISSÀ Y SANTAS JUSTA Y RUFINA. — 11 de Febrer de 1894. Assistencia dels senyors Canals, Sastre, Pagès, Flos y Calcat y Galbany.

A Granollers trobaren á nostre estimat delegat D. Dionís Puig, que 'ls acompanyà gayre bé tota l'excursió. Dirigintse á Llíssà de Vall, visitaren la grandiosa pagesia de *Can Coll*, situada al mitj de bonica plana á l'esquerra del riu *Congost*.

Es aquesta casa molt notable, essent d'admirar lo bon gust que presideix en la conservació de la meteixa. No aixís ab lo mobiliari, desgraciadament molt malmès.

Visitaren las esglesias de *Llissà de Vall* y *Llissà de Munt*, aquesta última curiosa per son àbside romànich, passant després á la de Santas Justa y Rufina, ahont admiraren dos preciosos retaules gòtichs, que fotografia lo Sr. Pagès. Per la carretera de Caldas se dirigiren á Granollers, distant 45 minuts, retornant á última hora de la tarde á Barcelona.

EXCURSIÓ Á SANT FOST DE CAMPCENTELLAS Y MONTALEGRE. — Dia 18 de Febrer de 1894. Assistencia dels senyors Maspons y Labrós, Canals, Sastre, Rocamora, Pagès, Borrell, Gironès, Arabía, Pons y Tusquets y Casals.

De Mollet, travessant lo *Besòs*, ab tres quarts d'hora anaren al pintoresch poble de Sant Fost.

Visitaren al senyor Rector, que 'ls ensenyà l'esglesia, ja coneguda de nostre CENTRE, y tragueren algunas fotografias d'un notable retaule y un frontal qu'en ella's guarda.

Per deliciosos camins entre bosch guanyaren la serra que separa la marina del *Vallès*, arribant envers mitj-dia á La Conreria de Montalegre, ahont dinaren.

Per la tarde visitaren lo famós monastir de Montalegre, notabilíssim monument, qual descripció no és del cas repetir.

Devallaren á Badalona, ahont culliren el tren, que 'ls retornà á ciutat á primeras horas del vespre.

EXCURSIÓ Á BEGAS Y OLESA DE BONESVALLS. — Dias 4 y 5 de Març de 1894. Assistencia del senyors Maspons, Osona, Canals, Vintro, Pagès, Gironès y Galbany.

De Gavà, ahont deixaren lo tren, los excursionistas se dirigiren á l'ermita del Brugués, passant per la carretera que va á Begas. Pujaren al enlayrat y fantàstich castell d'Aramprunyà, y després, passant per la carena de la montanya, baixaren á l'ampla plana, ahont se troba situada l'esglesia de Begas, distant 20 minuts de la població. Se tragueren diferents fotografias dels principals objectes arqueològichs que guarda aquesta esglesia, entre ells una rica capa pluvial y una artística creu de plata de transició gòtica al renaixement.

Dinaren en lo poble de Begas, dirigintse després á Olesa de Bonesvalls per pedregós camí qu'atravessa primerament la riera de Begas y després la d'Olesa de Bonesvalls diferents vegadas, passant sempre pel repeu del turó de Montau.

Pernoctaren en l'hospital d'Olesa de Bonesvalls, antich edifici de magnífica construcció y senyorial aspecte, situat en l'arrabal de la població dit d'Oleseta.

L'ensentdemà marxaren envers Vallirana, passant per bonich camí qu'atravessa espessos boscos y que desemboca en la carretera reyal de Valencia, devant del arrabal de las casas novas de Vallirana.

En aquesta població pujaren al cotxo qu'enllassa ab lo tren qu'arriba á Barcelona á las 10 del matí.

EXCURSIÓ Á SANT SEBASTIÀ DELS GORGS Y VILAFRANCA. — Dia 11 de Març de 1894. Assistencia dels senyors Maspons, Osona, Flos y Calcat, Canals, Gironès, Borrell, Casals y Galbany.

Ab l'objecte de visitar l'ex-monastir de Sant Sebastià dels Gorgs sortiren los esmentats associats en lo primer tren de la línea de Vilafranca del dia indicat, devallant á l'estació de *La Granada*.

Seguint primerament la via del ferro-carril envers Sant Sadurní de Noya, y passant per un camí de carros qu'atravessa extensos plans, anaren ab una hora llarga al monastir objecte de l'excursió.

L'estat de conservació d'aquest monument produhí penosa impressió als excursionistas, puix tot lo bo que tenia de sa primitiva fàbrica ha anat desapareixent de poch en poch, y lo qu'en resta és més malmès cada dia.

Més que la *casa de Nostre Senyor*, apar l'ex-monastir un veritable corral, ja que pel cementir, claustre y sagristia las gallinas, coloms, ànechs y cunills la campan lliurement.

Arriba á tal punt l'estat de brutícia, que per tot se troba, y és tant ignominiosa la profanació que sofreix aquest joyell de l'arquitectura romànica, qu'un magnífich sepulcre serveix á las gallinas de *covador*.

Algunes observacions dirigiren nostres consocis al senyor rector pera que procurés conservar millor l'ex-monastir; però las creyem de ningun resultat, puix dita persona ab tota sa senzilla apart més amant de la viram que no del art.

Bo seria, y aixís ho desitjem, que la persona á qui pertoca fes comprendre á aquest bon senyor lo mal parats que de son procedir ne resultan la religió y l'art.

De Sant Sebastià dels Gorgs feren via á Sant Cugat de Sasgarriegas y Vilafranca, arribanthi envers mitj-dia.

Per la tarde, acompanyats de nostre estimat consoci delegat lo Sr. Sacases, visitaren l'esglesia de Sant Francesch, lo *Centre Catalanista*, los magatzems de vi de D. Jaume Torras y l'Observatori Meteorològich, ahont reberen una franca acullida per part de son il·lustrat director, lo Sr. Baltà de Cela.

En l'últim tren retornaren los excursionistas á Barcelona.

CONFERENCIAS

UNA EXCURSIÓ Á LONDRES. — Nostre benvolgut consoci D. Ramon Arabía y Solanas ocupà la càtedra del CENTRE en los dias 11 y 18 de Janer y 8 y 15 de Febrer, desenroïllant lo tema esmentat.

Notables foren las quatre conferencias, y ab ellas demostrà una vegada més lo Sr. Arabía sos vastos coneixements y la qualitat de bon observador que'l distingeix.

A l'amabilitat de dit senyor debem un extracte de la primera y segona conferencias, que publiquem en lo present BUTLLETÍ.

Los extractes de la tercera y quarta conferencias seràn publicats en lo vinent número.

BIBLIOTECA HISTÒRICA TARRASSENCA. — Interessant baix tots conceptes fou la conferencia que nostre benvolgut consoci delegat á Tarrassa, D. Joseph Soler y Palet, donà en la vetlla del dia 13 de Janer prop passat.

Conegudas com són de nostres llegidors las valiosas dots del conferenciant en los treballs d'investigació històrica per haver-se publicat alguns d'ells en lo BUTLLETÍ, creyem per demés significar lo profund coneixement que té'l Sr. Soler y Palet de l'història de nostre patria.

En la conferencia que'ns ocupa donà á coneixe una extensa monografia de la parroquia de Sant Julià d'Altura, primera d'una serie que baix lo títol de *Biblioteca Històrica Tarrassenca* se proposa publicar dels principals punts d'aquella comarca.

Tots los capítuls de l'obra mereixeren especial atenció per part de la nombrosa concurrència qu'assistí al acte; però los que sens dupte despertaren major interès per la fidelitat ab qu'estàn descrits foren los IX y X, que descriuhen respectivament la

professó á Montserrat y'l desafiú, y que resultan dos animats quadros de costums de nostres antepassats.

A las moltas felicitacions que rebé lo Sr. Soler y Palet al acabar la lectura de sa erudita monografia, hi afegim la nostra, encoratjantlo pera que prossegueixi la tasca qu'ab tant entusiasme ha comensat.

CATALUNYA METEOROLÒGICA. — IMPOSSIBILITAT DE L'ACTUAL TEORIA DE CORRENTS ATMOSFERICAS DESVIADAS PEL MOVIMENT DE ROTACIÓ DE LA TERRA. — EXPOSICIÓ D'UNA NOVA TEORIA. — La vetlla del 22 de Febrer últim serà de las més dignas d'esment en l'història de nostre CENTRE.

Un nombrosíssim aplech d'assòciats y altrás personas invitadas, entre'ls que hi figuravan lo senyor president de la *Real Academia de Ciencias*, D. Rafel Puig y Valls, y lo senyor Baltà de Cela, director del *Observatori meteorològich de Vilafranca del Panadès*, se reuní en nostra sala de sessions, desitjosa de coneixe lo treball ab que's dignà honrarnos nostre benvolgut consoci delegat á Granollers D. Dionís Puig.

Impossible és de tot punt condensar l'erudit treball del conferenciant, qu'és ja en sí una síntesis de las teorías ab qu'ell funda los principis de la ciència meteorològica.

Los punts tractats pel Sr. Puig foren los següents: primerament, ab molt sòlidas argumentacions y ajudat d'aparatos demostratius, rebaté los actuals principis admesos pels meteorologistas de *las corrents atmosfèricas desviadas pel moviment de rotació de la terra*, entrant de seguida á l'explicació de sa *teoria tèrmica*, que per sa extensió sentim molt no poguer extractar, donantla á coneixe ab convincents exemples y fàcils comparacions, sent ús d'un llenguatge tant propi com elegant.

Passà després al tema principal de la conferència, ó siga *Catalunya meteorològica*, y demostrà que'l règimen meteorològich de nostra terra ha canviat, no per efectes de caràcter general cosmogònic, sinó per causas purament accidentals origen de dos distints fenòmens: descens de la temperatura durant l'ivern y primavera y falta de plujas en l'estiu; fenòmens deguts á la despoblació dels boscos de la major part de las regions que circueixen lo Mediterrà.

Altras molt importants consideracions dedicà'l conferenciant sobre aquest punt, que á no duptar és de gran transcendència, puix

ha originat á Espanya lo terrible dilema de l'inundació ò la sequetat, fent notar l'existencia de varias rieras en las qu'antigament corria l'aygua durant tot l'estiu y avuy permaneixen àridas y expremudas, fenòmen terrible que descrigué dihent:

«Ahir, la pluja y l'acequia; avuy, la mina, lo pou y la sinia; demà, la sequetat y sols la sequetat.»

Termenà lo Sr. Puig proposant una idea, encaminada á deturar lo terrible pervindre que'ns espera si 's continua lo camí emprès de tallar los boscos.

Tal és la *Festa del Arbre*, institució que, digué, deuria'l CENTRE establir en las principals comarcas més perjudicadas per la desaparició del bosch, posantse d'acort ab las autoritats locals á fi de concedir un premi al propietari que durant l'any hagués plantat més arbres.

Al acabar lo Sr. Puig la seva disertació, las mostrars d'aprovació que diferents vegadas havia significat l'auditori se convertiren en llarchs aplaudiments y corals felicitacions, indiscutible prova del interès que despertà son notabilíssim treball, tant vigorosament imaginat com galanament escrit.

APLECH DE DATOS GEOGRAFICS DE CATALUNYA PERA L'ENSENYANSA EN LAS ESCOLAS. — Nostre apreciat consoci D. Francisco Flos y Calcat nos donà á coneixe, lo dia 15 de Març últim, una *Geografia de Catalunya* que pera l'ensenyansa en las escolas està acabant d'escriure y que publicarà pròximament.

No som nosaltres los primers qu'havem notat la falta qu'à Catalunya's sent d'una obra d'aytal mena. La geografia de Catalunya ha sigut fins al present desconeguda dels estudiants, perquè en tots los col·legis é instituts s'han preocupat més d'ensenyarlos hi l'estrangera que la de casa, y á fe qu'és vergonyós qu'això succeheixi, puix tals procediments quasi sempre donan per resultat qu'els alumnes se quedan sense saber ni l'una ni l'altra.

Afortunadament, lo Sr. Flos y Calcat ha buscat lo medi de corregir aquest lamentable olvit, y ab l'obra que'ns donà á coneixe creyem l'haurà trobat sobradament, puix no és solament un *aplech de datos*, com ell modestament la nomena, sinó un verdader compendi de tot lo integrant á la geografia de nostra patria.

Una circumstancia molt apreciable trobarem en lo treball del

conferenciant, y són las ben entesas observacions sobre l'influencia que'l cambi de règimen governatiu ha exercit en la divisió del Principat; observacions que no duptem han de ser profitosas á tots los noys qu'ab aquesta obra estudihi.

A las nombrosas felicitacions que rebé'l conferenciant al acabar la lectura de son treball, unim la nostra, desitjant que sa geografia mereixi l'acceptació de tots los col·legis de Catalunya.

SECCIÓ DE NOVAS

Per acort de la Junta Directiva, y á expensas de la meteixa, s'han verificat últimament en lo local del CENTRE importants obras de restauració y adorno, que no duptem seràn ben rebudas per tots los nostres associats, ja qu'ab ellas s'ha procurat millorar en tot lo possible lo decorat de las habitacions y el repartiment de las llibrerias y objectes arqueològichs que forman nostre museu, aixís com colocar en son degut lloch la galeria de retratos d'excursionistas cèlebres.

La principal reforma ha sigut en la sala de sessions, d'hont s'han tret las llibrerias, que tant mal hi esqueyan, y després de nivellar las parets á fi de fer quadrada la sala, s'ha decorat aquesta ab molta senzillesa y bon gust.

Ocupan los panyes de las parets laterals los quadros dels excursionistas cèlebres. També s'ha cambiat la forma de las taulas de la presidencia, haventse adoptat en lo cambi l'estil més apropiat pera l'ús á qu'estàn destinadas.

En lo corredor en qu'abans hi havian las vitrinas del museu s'hi han colocat las llibrerias, per ser aquest lo lloch més pròxim al saló de lectura. També s'ha empaperat l'habitació qu'ocupa actualment lo museu, com també la de la llibreria.

Las obras han sigut dirigidas pel vocal de la Directiva D. Miquel Sastre, á qui felicitem per l'inteligencia ab qu'ha complert son càrrech.



Inseguint la costum practicada en anys anteriors de celebrar un dinar al pendre possessió la nova Junta Directiva, enguany tingué efecte en lo *Restaurant Grand Continental*, lo dia 14 de Janer, ab assistencia del senyor president del CENTRE y els associats senyors Arabia, Canals, Gibert, Sandiumenge, Reig y Vilar-dell, Soriano, Torres y Reyató, Pagès, Sastre, Bofarull, Pons y Tusquets, Cornet y Mas, Guillem, Casals, Bordas, Osona, Portas, Golferichs, Bulbena (D. Arthur), Masriera y Galbany.

Durant lo dinar regnà l'animació y fraternitat naturals en aquestas festas, y al destaparse el *champagne* los senyors Maspons y Labrós, Sandiumenge, Arabia y Solanas, Gibert, Bofarull, Cor-

net y Mas, Galbany y Soriano pronunciaren entusiastas brindis encaminats tots ells á demostrar los alts fins del excursionisme català. Lo Sr. Torres y Reyató recità sa bella poesia titulada *Lo comle fratricida*, que fou objecte de llarchs aplaudiments.

A mitja tarde se retirà la concurrencia, molt satisfeta de tant agradable festa.



Una sensible perdua ha sigut pel CENTRE la mort de nostre benvolgut consoci D. Eduart Gibert y Riera (Q. E. P. D.), ocorreguda lo dia 27 de Febrer d'aquest any. Lo Sr. Gibert era, al ensemps qu'un constant admirador de totas las glórias de nostra patria, un decidit excursionista y un exemplar amich. Per xò creyem que sa mort haurà sigut sentida de quantas personas havian tingut l'honra de tractarlo.



Lo dia 25 de Febrer prop passat tingué lloch la visita á las colleccions arqueològicas de D. Emili Cabot y Rovira, ab assistencia del senyor president del CENTRE y vint-y-dos associats.

Com que pensem donar detallat compte d'aquesta important visita, deixem per un altre butlletí la relació de la meteixa, limitantnos á dir que nostres associats quedaren molt satisfets dels magnífichs exemplars qu'admiraren en las colleccions del senyor Cabot, aixís com de l'amabilitat ab que foren rebuts per dit senyor.



En l'establiment d'antiquetats de nostre consoci D. Miquel Sastre s'han realisat algunas reformas qu'han millorat en gran manera la boniquesa del local.

Ultimament havem tingut ocasió de veure exposadas al públich en dit local una preciosa arquimesa de conxa de transició renaixement al barroch, restaurada ab extremada habilitat; altre arquimesa d'igual època, una caixa nupcial renaixement ab pinturas del últim período del gòtich, y una arquilla de talla de gust italià, reproduida ab molt coneixement; exemplars tots ells que demostran las valiosas qualitats del Sr. Sastre en la restauració y reproducció dels mobles antichs.



Entre las obras que darrerament s'han publicat tenim coneixement de las següents, originals de nostres associats:

Crònica de la traslació dels restos de Ramon Berenguer III lo Gran, per D. Francesch Carreras y Candi (Mataró, 1894); *Géologie à toute vapeur* (extret de la *Revue des Pyrenées*, de Toulouse), per D. Lluís Marian Vidal; *L'Hostalera de la Vall*, drama en cinch actes, y *La Pubilleta*, comedia en dos actes, abdugas obras estrenadas últimament en lo Teatre de Novetats, per D. Joaquim Riera y Bertran; *Monografia de la parroquia de Sant Julià d'Altura*, per nostre consoci delegat á Tarrassa D. Joseph Soler y Palet; *Bastero, provençalista catalán*, estudi crítich-bibliogràfich, per D. Joaquim Rubió y Ors; *Anem á cullir cireras d'arbós*, per D. Miquel Cuní y Martorell; y *Añoranzas*, per l'Excm. senyor D. Víctor Balaguer, soci honorari del CENTRE.



S'està repartint imprès á nostres associats un exemplar del discurs llegit pel senyor president del CENTRE, D. Francisco de Sales Maspons y Labrós, en la solemne sessió inaugural del corrent any.



En una excursió que durant las últimas Pascuas celebraren nostres consocis senyors Pagès y Vintró al notable monastir de Sant Pere de Caserras visitant lo poble de Sant Julià de Vilatorra, tingueren ocasió de saludar á nostre il·lustrat soci honorari l'Excm. é Ilm. senyor Bisbe de Vich, per part de qui reberen afectuosos obsequis.

Lo doctor Morgades los hi manifestà l'idea que té de continuar la restauració dels més notables monuments de la seva diòcesis, començant per l'interessant monastir de Sant Joan de las Abadessas.

LO CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA sols se declara responsable de lo contingut en la *Secció Oficial* del seu BUTLLETÍ, deixant íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.